

Duginast Krimmini. Vene intelligentsi reageeringud sotsiaalmeedias sündmustele septembrist 2022 märtsini 2023

Sergey Troitskiy

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur
sergei.troitskii@folklore.ee

Teesid: Uurimuses analüüsiti seitsme kuu vältel (septembrist 2022 märtsini 2023) reaktsioone Ukrainas peetava sõjaga seonduvatele sündmustele sotsiaalmeedias. Valikrühmas olid vene loomingulise ja akadeemilise intelligentsi esindajad, aga jälgiti ka ametlikke meediakanaleid. Kogutud materjal on alus artiklile, mis analüüsib reaktsioone ja valikrühma silmis oluliste sündmuste vaimset kalendrit. Analüüs võimaldas välja selgitada vene loomingulise/akadeemilise intelligentsi aja kogemise tunnused, mis moodustab vene haritlaskonna vernakulaarse aja. Sündmustele reageerimise analüüs näitas, et tegemist on oma vaadetelt väga heterogeense rühmitusega, mis jaguneb paljudeks alarühmadeks, mis Venemaa “võltsuudiste seaduse” tulemusel koondati kaheks vastandlikuks alarühmaks. Veel näitas reaktsioonide analüüs, et Venemaa loomingulise/akadeemilise intelligentsi meediategevus pole kaugeltki nii loominguline kui tavaliselt arvatakse. Loovus puudutab üksnes väljendusvormi otsimist, mitte sisu.

Märksõnad: loovus, meedia, mentaalne kalender, sõda Ukrainas, sündmused, vene intelligents, vernakulaarne aeg

Sissejuhatus

Alates hetkest, mil ühiskonnas tekkis eriline sotsiaalne kiht, mille esindajad tegelesid üksnes vaimse tööga, sai neile osaks teiste rahvakihtide kriitika. Vene kultuuris on intelligents saavutanud ka moraalimajaka maine, mis nende kahe omaduse eeldatavate kandjate ja moraaliideaalide lahknevuse korral tekitas kriitikat selles sotsiaalses kihis endas (Geršenzon 1909; Solženitsõn 1974).¹

Idee intellektuaalsete ja moraalsete väärtuste kombinatsioonist pärineb nähtavasti valgustusajastu põhimõtetest ja konkretiseerub intelligentsi vabamüürliku sakraliseerimisega, käsitledes seda kui “inimese kui intelligentse olendi seisundit, mis on vaba kõigest jämedast kehalisest ainest, mis on surematu ja võimeline märkamatu kõi asju mõjutama” (Vinogradov 1961). See on vaba tõlgendus mõistest *intelligentia*, mis jõudis vene keelde ladina

keelest saksa keele vahendusel. Tunnetuse psühholoogiseerimise ja tunnetava subjekti kuvandi moraliseerimise tulemusena tekkis segadus omadustes, mis peaksid olema väikekodanlastest erineval demokraatliku eliidi esindajal. Eristust märkis ka Karl Marx, kes kasutas eriterminit *Intelligenz*, mille peaaegu jäägitult laenasid eneseidentifitseerimiseks vene haritlasringkonnad. See enesemääratlus sai eriti populaarseks pärast kogumiku “Vehi” ilmumist Moskvas 1909. aastal, mis kontseptualiseeris nähtuse ja mille autorid väitsid intelligentsi kokkuvarisemist, taganemist moraalnormidest intellektuaalsuse kasuks. Sellest hoolimata püüti intelligentsi mõistet revideerida kogu 20. sajandi vältel (Fadejeva 2012). Venemaa haritlased püüdsid määratleda end ühtse tervikuna, mitte ainult intellektuaalide vaid ka väärtuste kandjatena (Judin & Bandurin 2016). “P. Boborõkini sõnul suhtlevad intelligendid omasugustega, loevad “häid” raamatuid, isegi “uurivad” neid, käivad loengutel, “juhivad” vestlusi, arutlevad sotsiaalsetel ja moraalsetel teemadel. 20. sajandi alguses kasutati režiimiga opositsioonis olnud “võõrandunud” intellektuaalide iseloomustamiseks sageli mõistet intelligents” (Mironova 2008: 67). Samas laienes intelligentsi opositsioon igale poliitilisele režiimile, nii tsaariaegsele kui ka nõukogude režiimile, nii enne kui ka pärast revolutsiooni 1917. aastal. Isegi need haritlased, kes olid tsarismiga opositsioonis ja läksid revolutsiooni tulemusena bolševike teenistusse, pettusid aja jooksul bolševikes ja kritiseerisid neid sageli oma isiklikes kirjades, mõnikord avalikult. Muidugi leidus neid, kes nimetasid end intelligendiks ja teenisid režiimi ustavalt bürookraatliku aparadi koosseisus. Selliseid inimesi süüdistasid järeltulijad kokkuleppes, konformismis, enesemüümises ja muudes asjades.

Enda liigitamine intelligendiks on pigem enesemääramise, eneseidentifitseermise viis, mitte täpne määratlus üsna mitmekesise inimrühma kohta, keda ühendab vaid pretendeerimine mõtteliidrite tiitlile, kellel on professionaalne või amatöörlik huvi humanitaarteaduste valdkonna vastu, suurepärased suhted klassikalise meediaga lugejate või autoritena (raamatud, teater, ajalehed jne), kellel on kõrgharidusdiplom, kuigi see pole kohustuslik (Filatova 2005; Fadejeva 2012). Katsed liita nende omaduste kandjaid tunnuste klassifikatsiooni abil ühtseks tervikuks (Družilov 2013; Mironova 2008) vaevalt lõppeesmärgi saavutasid, küll aga olid aluseks intellektuaalse kutsumuse instrumentaliseerimisele (Gorban 2016; Gutsuljak 2018). Samas on (enese)identifitseerimine alati probleemne, näiteks nn inseneri- ja tehnilise intelligentsi puhul (Abramov 2017; Tronina 2005). Selline lähenemine – intelligentsi määratlemine oluliste omaduste kogumina – paljastas stereotüüpide kogumi, ennekõike selle sotsiaalse kihi struktuuri. Seda kujutatakse lõikuvate alamrühmade/omaduste kompleksina, mille keskpunktis on alarühmad, mis asuvad kõige lähemal lõikumispunktidele,

s.o alarühmad, mis vastavad kõige enam intelligentsile omistatud omadustele. Üldjuhul on keskmeks kaks alarühma: loominguline intelligents (heliloojad, kirjanikud, kunstnikud, teatritegelased jt) ja akadeemiline intelligents (teaduste akadeemiate liikmed ja ülikoolide õppejõud). Nende rühmade moraaliprintsiipi peetakse presumptiivseks, mistõttu nende eksimuste või moraalinorme eirava käitumise kriitika laieneb kogu intelligentsile. Kahe mainitud alarühma olulisus näib olevat tingitud nende professionaalsetest oskustest narratiivide loomisest ja tekstide kirjutamisest kõige laiemas mõttes, s.o oskusest genereerida tähendusi ja esitada selgitavate mudelitena. See teeb neist nii enda kui ka teiste inimeste silmis need, kes mõjutavad sotsiaalseid, kultuurilisi, poliitilisi ja majanduslikke protsesse ning määravad ajaloolisi muutusi (Gutsljak 2018). Julgen väita, et nende kahe alarühma esindajate reaktsioonid tunduvad kõige indikatiivsemad, saamaks võimalikult täpseid andmeid avaliku arvamuse peamiste suundumuste ja muutuste kohta: nende kahe grupi narratiive on kasutatud kui mudeleid, mida teiste sotsiaalsete rühmade esindajad reprodutseerivad sündmuste selgitamiseks, kirjeldamiseks ja tõlgendamiseks. See on valdavalt eneseidentiteet, mida aktsepteerivad ülejäänud sotsiaalsed rühmad.

Sotsiaalsete pingete ja ajalooliste kataklüsmide puhul, mil ühiskond on polariseerunud ja sisemise külma kodusõja seisundis, mis aeg-ajalt päädib tulise vastasseisuga (riiklik terror, partisanide ülestõusud, tänavaproteetid jne), näitab loov ja akadeemiline intelligents polariseerumist ja pinget grupi enda sees. Selle rühma enesemääratlemine intellektuaalidena muudab nende avalikud reaktsioonid konservatiivseks, mis võimaldab fikseerida käimasolevate sündmuste vähimaidki tõlgendusmudelite nihkeid. Tundes oma kutsumust (*Beruf*, Weber 1919) räägivad intelligentsi esindajad oma auditooriumile olulistel teemadel. Loomingulise intelligentsi põhitegijad tunnevad üksteist, sageli on nad ka isiklikud tuttavad. Akadeemiline intelligents on palju suurem grupp ja tundub on ka selle meediaaktiivsemad esindajad.

24. veebruaril 2022 alanud täiemahuline relvastatud sissetung Ukrainasse tõi esile Venemaa haritlaskonna sisekonfliktid, muutes need ideoloogilisteks rindejoonteks ja muutis osaliselt nende konfiguratsiooni: vaikimisi ühte ideoloogilisse rühma arvatud haritlased näitasid ennast teise poole esindajana. Sellised muutused leidsid aset kogu 2022. aasta vältel ja tõenäoliselt jätkuvad tänaseni. Sotsiaalvõrgustikes ilmunud avalike reaktsioonide salvestamine mitme kuu vältel võimaldab jälgida neid muutusi ja ka narratiivi muutumist. Kuigi kogu 2022. aasta vältel leidis aset intellektuaalide massiline väljaränne Venemaalt, keskendus uurimuses nendele, kes jäid paigale ja säilitasid oma ametialase kuuluvuse.

Peamised probleemid, mis mind huvitasid, taandusid järgmistele küsimustele:

- Kas vene (loominguline ja akadeemiline) intelligents näitab valitsuse tegevuse suhtes arvamuste ühtsust ja toimib rahvuse “südametunnistusena”?
- Kas peab paika stereotüüp, et vene intelligents on elanikkonna loominguline kiht?
- Millised sündmused on intelligentsi seisukohalt märgilised ja tekitavad avaliku reaktsiooni?

Andmed ja meetod

Uuringusse on kaasatud eelduslikult kõik, kes tegutsevad loomingulise elukutse (kirjanikud, heliloojad, lavastajad jne) ja/või akadeemilise keskkonna (teadlane, ülikooli õppejõud) esindajana kui loome- ja akadeemiline intelligents. Seega käsitlen intellektuaalidena ka neid, kes pole ise end avalikult sellisena identifitseerinud. Erandi teen siinkohal nendele, kes aktiivselt väidavad end mitteintellektuaaliks. Mitmel kohal töötava inimese võimaldab kuulumine akadeemilisse/loomingulisse ringkonda selle uuringu seisukohalt liigitada ta intelligentsi hulka.

Uuringu aineseks olid avalikud reaktsioonid Venemaal ja välismaal aset leidnud sündmustele, mis ajendasid uuritava rühma esindajaid sel teemal sõna võtma. Käesolevas uurimuses pean *sündmusele reageerimise* all silmas sotsiaalvõrgustiku alapärast tekstisõnumit, mille ajendiks oli kasutaja silmis nii oluline sündmus, et ta kulutas teksti loomiseks aega ja vaeva. Üldjuhul on kõnealused tekstid lühikesed, kuigi esines ka erandeid – umbes 2000 tähemärgi pikkusi tekstisõnumeid. Teiste inimeste reaktsioonide jagamine või visuaalsed sõnumid (mitmesugused pildid) jäid tähelepanu alt välja, kuivõrd need nõuavad originaalsuse astme, avaldamise motiivide, tõlgendusmudelite jms analüüsimiseks teistsuguseid individualiseeritud tööriistu. Tähelepanu alla sattusid ka *teise astme reaktsioonid* (vastukaja sündmustele reageerimisele), peamiselt sündmuse reageeringu avaldamisele järgnenud kommentaarid. Pidasin neid sündmuse olulisuse kaudseks kinnituseks, kuid samal ajal allusid need ka sündmuse tõlgenduse analüüsile. Sageli avaldasid postituse autorid sündmuse tõlgenduse selgituseks enesekommentaare, mida võis pidada teksti jätkuks, samal ajal teised kommentaatorid pöörasid enamasti tähelepanu mitte sündmusele endale vaid reaktsiooni esitamise viisile. Kuivõrd kasutajatel on tavaliselt kontod mitmes sotsiaalvõrgustikus, jäeti kõrvale sama kasutaja korduvad reaktsioonid erinevates võrgustikes. Uuringu aluseks olnud sündmused valiti kvantitatiivsete kriteeriumide alusel kui statistiliselt reageerisid vähemalt pooled kasutajatest. Samas väärrib märkimist, et vaid üksikud sündmused jäid

valikusse kaasamata põhjusel, et reaktsioon polnud massiline. Teisisõnu oli sündmuste põhiosa kasutajate enamuse arvates tähendusrikas.

Et uurimuse seisukohalt oli oluline jälgida vaadete ja uudiste dünaamikat, ei huvitanud mind mitte reaktsioonide kogum tervikuna, vaid see, kuidas ühed ja samad kasutajad pikema aja jooksul reageerisid, seega valisin välja rühma aktiivseid kasutajaid, kelle reaktsioone jälgida seitsme kuu vältel (1. septembrist 2022 31. märtsini 2023). Sündmused ulatusid ajapiiridest kaugemale.

Arvestades, et uuritava sotsiaalse rühma esindajad ei tegutsenud ainult üksikult, vaid toetasid rühma korporatiivset loomust (olid loome- või ametiühingute ja ühenduste liikmed, institutsionaliseerunud, võtsid osa ühisaktsioonidest ja üritustest), kujunes välja kaks vaatenurka: korporatiivsete avalduste uurimine ja üksikisikute avalduste uurimine.

Esimese allikarühma moodustasid kutseühenduse nimel postitatud sõnumid. Venemaal tegutsevad suurimad erialaühendused juriidiliste isikutena, neil on nõukogude ajast kehtestatud juhtimis- ja rahastussüsteem ning liidu juhatusel on võimalus jaotada kultuurile eraldatud rahavoogusid. Sellised organisatsioonid on Kunstnike Liit, Heliloojate Liit, Kirjanike Liit, Kinematograafialiit. On ka väiksemaid erialaühendusi (nt PEN-klubid), mis eksisteerivad eraldi, formaalselt riigist sõltumatute struktuuridena. Neile võivad osaks saada repressioonid ja kuulutamine “välisagendiks”.² Mõnel erialaliidul on oma meediakanal, näiteks Literaturnaja Gazeta, kirjandusteemaline ja –kirjanikele mõeldud korporatiivne ajaleht, mis ühendab peamiselt Venemaa Kirjanike Liidu liikmeid. Peaaegu kõigil sellistel väljaannetel on oma veebileht ja sotsiaalmeedia konto. Neid sotsiaalvõrgustikke kasutatakse peamiselt väljaannete artiklite avaldamiseks ja reklaamimiseks. Nad kõik kõnelevad kogu ametiliidu nimel, toetades selle ideoloogiat ega sisalda üldjuhul reageeringut sündmustele põhiväljaannetes, küll aga sisaldavad reageeringuid lugejate kommentaarid. Kutseliste loomeliitude veebilehed on pigem organisatsioonilise ja mitteideoloogilise iseloomuga, kuid ka neid jälgiti kogu uuringu vältel.

Teise allikarühma, statistiliselt palju suurema, moodustavad loome/akadeemilise intelligentsi üksikesindajate postitused. Jälgisin aktiivsete kasutajate postitusi ja kommentaare sotsiaalmeedias. Kasutajate valikukriteeriumi aluseks olid regionaalne mitmekesisus, selgelt väljendatud sotsiaalne positsioon, aktiivne loominguline tegevus ja esindatus meediaruumis, kuid puuduv seos (sõja)ajakirjandusega. Andmete täielikkuse huvides jälgisin teadlikult erinevate vaadete esindajaid. Mõistetavatel põhjustel võtsid võimude ja sõja ilmselged kriitikud sõna teistest palju harvemini ja väga ettevaatlikult. Seitsme vaatluskuu jooksul emigreerus kaks valikusse võetud kasutajat, mistõttu nad langesid meie vaateväljast välja, vähendades sellega sõja vastu sõnavõtjate osakaalu. Pidasin oluliseks jälgida just Venemaa meedia surve all olijate reaktsioone.

Seega oli seitsme kuu vältel jälgimise all seitse kutseliitude ja -ühenduste veebilehte ja juriidilist isikut (*Literaturnaja Gazeta*), 27 Telegrami kanalit, 16 isiklikku Facebooki lehte. Suhtlusvõrgustike valiku selgituseks on tuua kaks asjaolu: kasutajate ohutus³ ja sihtrühm (Venemaal on Facebookil intellektuaalide sotsiaalvõrgustiku maine).⁴ Postitusi jälgiti iga kuu. Seire tulemuste põhjal koostati analüütiline raport, mis toimib väliuuringute päevikuna. Selgitati välja peamised kuupäevad, mis moodustasid Venemaa haritlaskonnale oluliste sündmuste mentaalse kalendri. Lugemise hõlbustamiseks on tulemused järjestatud mitte kronoloogiliselt vaid temaatiliselt, kuigi teemade sees püüdsin säilitada reaktsioonide kronoloogiat. Uuringu eesmärk oli vastuseid pigem salvestada ja esialgselt süstematiseerida. Sisu kvalitatiivseks tõlgendamiseks ei olnud mul piisavalt teavet reaktsiooniväliste tegurite kohta nagu telekava, sündmuse kajastamise määr meedias, isiklikud biograafilised tegurid, mis võiksid mõjutada reaktsioonide motivatsiooni ja teksti vormi.

Uurimisprobleemid

Uuringut piirasid paljud tegurid, mis ilmnesisid ja intensiivistusid töö käigus ning mille tõttu moodustus töö vorm. Materjaliga töötamiseks valitud tehnoloogia töö käigus ei muutunud, kuid aprillikuuks muutus analüüsiks usaldusväärse teabe hankimine peaaegu võimatuks. Tsensuuri järkjärguline tugevnemine riigis – uurisin Venemaal asuvaid kasutajaid –, üha uued juurdepääsupiirangud sotsiaalvõrkudele, välja arvatud vaid Venemaa võimude kontrolli all olevad võrgustikud (Vk – v kontakte, Odnoklassniki, Moi Mir) (Lipman & Huterer 2018; Ristolainen 2017) on muutnud kasutajatel avaliku reaktsiooni väljendamise teistes sotsiaalvõrgustikes üha keerulisemaks. Näiteks Facebooki või Telegrami kasutamine on Venemaal seotud teatud tehniliste raskustega (vajalik on VPN) ja juriidiliste riskidega (Serafin 2022: 465–466). See muudab nendes kahe võrgustiku sõnumid väärtuslikumaks, ent nõuab kasutajatelt suuremat motivatsiooni, andes samas suurema väljendusvabaduse. Ent Facebook on populaarsuselt Vk (v kontakte) ja Odnoklassniki järel alles kolmas (Fursova & Thurner *et al.* 2017: 156; Ellison & Boyd 2013). Telegram on Venemaal populaarsuselt teine sõnumikanal, eriti nõutavaks teevad selle muud sisseehitatud funktsioonid nagu kanalid ja rühmavestlused, mis muudavad selle teabe hankimisel populaarseks.⁵ Seetõttu valisin peamiseks just need platvormid. Venemaa võimude tehnilised piirangud muudavad nende kasutamise üha võimatumaks.

Võltsingute seadus (4. märts 2022)⁶ tähistas Venemaal teisitimõtlemise seadusliku kriminaliseerimise protsessi lõppu. Kasutatakse mitmeid diskrimineerimise mehhanisme alates “välisagendi” ja “ebasoovitava organisatsiooni”

staatuse määramisest üksiksikutele ja organisatsioonidele kuni haldus- ja kriminaalkaristusteni. Seetõttu on andmed kodeeritud, et mitte kahjustada uuringus jälgitud inimesi või nende lähedasi. Seitse kuud väldanud uurimistöö jooksul kuulutati välisagentideks üks kutseorganisatsioon ja kaks isikut, kes olid minu uurimistöö subjektid.

Seire tulemused: peamised motiivid

Sõjategevus

Sõna “sõda” koos sõnaga “SVO” (sõjaline erioperatsioon) esineb uuritud materjalides üsna sageli, hoolimata selle kasutamise keelust ja kriminaalvastutuse ohust (võltsingute seadus, 04.03.2022). Kirjanike Liidu liikmetelt ilmuvad avalikus ruumis ka sõjavastased arvamused, aegajalt avaldati neid isegi Literaturnaja Gazetas, kuigi neid tajutakse eksootikana.

Alates septembrist 2022 on reaktsioon rindesündmustele korranud ametlike avaldusi ja väljakujunenud narratiive. Pärast osalise mobilisatsiooni välja-kuulutamist muutus sõjateemaline vestlus mitmeks kuuks vestluseks mobiliseeritavatest ja mobilisatsioonist. Septembris rääkisid mobilisatsioonist ka kõrgkoolide õppejõud, kes demonstreerisid sotsiaalmeedias kogu arvamusspektrit sõja- ja Putini-vastastest Putini-meelsemateni. Mobiliseerimine tugevdas vastuseisu. Selle tulemusena hoogustus Facebookis mitmesuguste ideoloogiliste vastaste nimekirjade koostamine. Putini-meelsed koostasid ja postitasid nimekirju “reeturitest”, keda riigiasutused ei ole veel selleks kuulutanud, kuid vastav kinnitus võis tulla. Protestiliikumise esindajad koostasid erinevaid nimekirju sõja toetuseks (näiteks on olemas nimekirjad teadlastest, kirjanikest, teatritöötajatest jne).

Detsembriks viitasid haritlaskonna meediareaktsioonid sõjasündmustele Ukraina teema tähtsuse märgatavale langusele. Sotsiaalvõrgustikes ja meediakanalites avaldatud kirjutiste põhjal olid haritlased esindajad sõjateadetest väsinud. Sõda tajusid argisena isegi need, kes astusid üles ametliku propaganda hääletoruna. Huvi üleval hoidmiseks kasutati pöördumist “kuulsusrikka mineviku” (selline metafoor on kasutusel Venemaa ametlikus propagandas, mainitakse Vene impeeriumi või NSV Liitu, mille üle uhke olla) ja religiooni poole. Jaanuaris see tendents jätkus, ühendudes uusaasta pühademeeloluga. Teabeedastus ja reaktsioonid sündmustele viitavad sõjaväsimusele – teema on taandunud tagaplaanile –, kuid sellest on saanud lahutamatu taust, mis esineb varjatud viidetena, assotsiatsioonidena jne. Sellest annab tunnistust eri autorite sõnumite fookuste ja seadistuste valik: selge jaotus sõpradeks ja

vaenlasteks, sõja ja vägivalla banaalsus, sallimatus ja eeldus, et teiste sõnades peitub rünne, mille eest on vaja end kaitsta.

Kuigi mõned Kremli-meelsed ajakirjanikud, kirjanikud ja kõneisikud püüdsid õhutada vaidlust jaanuarikuu uudiste (sõjalised kokkupõrked Ukrainas, otsus võõrandada relvad, Iraani sõjaliste objektide ründamine jne) põhjal, ei tekitanud see haritlaskonna kasutatavates sotsiaalvõrgustikes, kus tavaliselt toimuvad aktiivsed vaidlused, erilist vastukaja.

Veebruarikuu oluliseks tähtpäevaks oli Venemaa Ukrainasse sissetungimise aastapäev, kuid sõja toetajad ja vastased justkui oleksid selle päeva puhul kohad vahetanud. See kuupäev käivitas kokkuvõtte tegemise protsessi. Tavaliselt keskendusid sõja pooldajad sõjategevusele (võitudele), laskumata arutellu varasemate sõjategevuste üle, sest sellised mälestused viivad kommentaatorid tavaliselt valusate teemadeni – sõja pikenedamine, ebaõnnestumised, probleemid jne. Ent sel tähtpäeval püüdsid sõja toetajad sõjategevusest üldse mitte rääkida. Sõja vastased olid eriti aktiivsed meenutustes, alustades vihjetest ja tegutsedes semiootiliste partisanidena (Aleksandra Arhipova termin, Arhipova 2023; Arkhipova & Lapshin 2022) ning lõpetades sõjavastaste postituste ja nende jagamisega. Põhimõtteliselt algas see veebruari esimesest päevast. Internetis käsitleti erinevaid võimalikke stsenaariume, mida rindel võidakse rakendada. Aruteludes osalesid erinevate vaadete esindajad, nendele stsenaariumidele anti üksnes eetiline hinnang, mis olenes poliitilistest vaadetest. Isegi varem väga oluline postsovetliku ühiskonna tähtpäev – meestepäevana tähistatud isamaa kaitsjate päev – omandas teise tähenduse ja seda käsitletakse praegu Ukraina sõja alguse eelmänguna. Selline veebruari militariseerimine ehk militaristliku sisu võimendumine tõrjus tegelikult välja kõik muu.

Üldiselt olid sõjauudised pidevalt kõige taustaks. Kõiki uudistevoogusid ja sündmusi käsitleti sõja kontekstis.

Riigijuhtimine

Septembris oli täheldatav kirjanike rahulolematumus, et sõjaväe juhtkond ei teinud radikaalseid otsuseid. Rahulolematuus süvenes ning seda hakati avaldama mitte üksnes kaitseminister Sergei Šoigu ja kindralite, vaid isegi Vladimir Putini suhtes. Tekkisid postitused ja kommentaarid kirjanikelt, kes rääkisid presidendist ja tema otsustusvõimetusest väga lugupidamatult. Kõlasid üleskutsed tugevdada armeed ajateenijate, mobiliseeritute ja julgeolekujõududega, kutsuti üles isegi tuumalööki andma. Eriti süvenes rahulolematuus pärast Moskva päeva suurejoonelist tähistamist ja pärast Azovstali kaitsjate vahetamist Viktor Medvedtšuki⁷ vastu.

Jaenuariks sages märgatavalt Jevgeni Prigožini⁸ ja tema palgaarmee mainimine, mis andis aruteluks mitmeid põhjusi: teave tohututest kaotustest ja konfliktidest teiste seda sõda esindavate meediategelastega, Prigožini ainelisest kasust Soledari hõivamisel jne. Sõltumata suhtumisest sojategevusse ilmutasid kõik haritlased vestlustes hämmastavat üksmeelt Prigožini suhtes. Aruteludes toodi välja Wagneri omaniku poliitilise karjaari taotlus. Peaaegu kõigis sonumeis toodi välja Prigožini negatiivseid iseloomujooni ja väljendati hirmu, et kui temast saab Putini järglane, muutub olukord Venemaa intelligenti jaoks veelgi keerulisemaks.

Vandenou motiiv

Aeg-ajalt kerkis esile Venemaa kõikide hädade allikana vandenouteooria “maailmavalitsusest” või “juutide vandenõust”. Nende postituste autorid kutsusid üles astuma mitte Ukraina, vaid otse USA ja Iisraeli vastu. Vandenouteooriate kontekstis arutleti ka Ukrainas toimuva vene kultuuri “tühistamise” üle (ettepanek sulgeda Mihhail Bulgakovi muuseum Kiievis, Aleksandr Puškini busti hävitamine ühes koolis jne). Arutelust Darja Dugina surma üle koorus välja sarnane seisukoht. Kuid lisaks ullatusele, et terroristid lasksid õhku laiemale avalikkusele tundmatu inimese, kerkib postitustes ja kommentaarides esile veel üks seisukoht – eriteenistuste nõrkus ja ebakompetentsus. Ühtlasi avaldati kahtlust sündmuste ametliku versiooni osas. Seda sündmust käsitleti üsna septembri alguses, seejärel kadus see päevakorrast. Seoses Putini sõbra Viktor Medvedtšuki valj vahetamisega kasutati septembris eriti aktiivselt veel üht populaarset vandenoumotiivi (“oligarhid valitsevad maailma”). Rahulolematuse põhjustas asjaolu, et tema oli üks esimesi, kes välja vahetati ja vahetati ebavõrdselt (tema üksi vahetati paljude Ukraina sõjaväelaste vastu), samal ajal kui teised sõdurid jäid vangi.

Kodanikuvastuseis

Kogu uuringu vältel jätkus sotsiaalvõrgustikes nn sissisoda agressiooni vastu Ukrainas. Aeg-ajalt ilmneseid rindejoone kontuurid. Vastanduvate vaadete esindajate vastasseis liikus perioodiliselt avaliku debati aktiivsesse faasi, tehes nähtavaks mõlema poole dislokatsiooni. Nii lekkis novembris meediasse lugu Moskva Riikliku Ülikooli ajakirjandusteaduskonna tudengist, kes võttis sõna sõja toetuseks ja teised tudengid kuulutasid talle obstruktsiooni. Seda strateegiat kasutatakse ülikoolides sõjavastaste vastu aktiivselt, kuid ametnikele

tundub see vastuvõetamatu. Lugu kujunes nii valusaks, et sellesse sattusid isegi sellised “raskekaallased” nagu endine kultuuriminister Medinski, kes oli 2022. aasta märtsis pealäbirääkija Ukrainaga. Vladimir Medinski oli üks kaasaegse Venemaa mälestuspoliitika arhitekte, Venemaa ajaloo õpiku (2023) autor, üks Putini revisionismi ja Nõukogude Liidu taastamise projekti ideoloogidest. Praegu on ta Venemaa presidendi abiline. Medinski tunnistas, et ajakirjandusteaduskond on “liberaalide” tugipunkt, mis tänapäeva Venemaa poliitikakeeles tähendab “Putini ja sõjalise eriooperatsiooni vaenlast”. Selline märkus viitab ajakirjanikke koolitavate ja alternatiivset vaatenurka esitavate õppeasutuste teatavale mainele (Moskva Riiklik Ülikool, Kõrgem Majanduskool jt), mis tekitab propagandale probleeme.

Oktoobris hoogustus intelligentsi seas poleemika sõja pooldajate ja vastaste vahel. Režiimi ja sõja vastasteks mittepeetute protestiavalduste ägenemise vallandasid vaikijad, keda oli seni eeldamisi peetud režiimi ja sõja toetajateks. Enamjaolt oli arutelu üldine, sest vastaspoolte sõlmpunktid ühtisid harva. Protestimeeleolu tugevnemise katalüsaatoriks oli mobilisatsioon, selle kehv organiseeritus, tuumaoh, Ukraina armee taktikalised võidud jn. Debatis uuen-dati erinevaid narratiivimudeleid, mis võimaldavad diskursust konstrueerida. Endiselt püsis aktuaalne sõja tingimustes radikaalne imagoloogiline diskursus. Sõbra ja vaenlase positsioonide polariseerumine ei toonud kaasa üksnes rutiinsete vandenõu selgitavate mudelite (vt eelmist alapeatükki) kasutamist ebaõnnestumiste õigustamiseks, vaid ka sisevaenlaste otsimise. Arvamuste polariseerumine sõja ajal tõi kaasa enne sõda üksteisest sõltumatult eksisteerida võinud toetus- või protestipäästikute koondumise. Oktoobris jätkusid intelligentsi seas kõikvõimalikud omade ridadesse kuuluvate “võõraste” nimekirjade koostamise kampaaniad.

Oktoobrikuus muutusid intelligentsi kasutatavas sotsiaalmeedias ühtäkki oluliseks valitsusmeelsete arutelud intelligentsi identifitseerimisest, mis varem olid omased peamiselt režiimivastastele. Arutelud olid peamiselt essentsialistlikud, kasutades erinevaid kahtlasi mõisteid nagu “kultuuri geen”, “kultuurisus”, “mentaliteet”, aga ka kohtab ka tavapäraseid mõisteid (“intelligentsus”, “eneseteadvus”, “identifitseerimine” jne). Valitsusmeelseid vebikasutajaid huvitas küsimus, kes on *vene* intelligent. Selle sotsiaalse rühma esindajate rahvusliku identiteedi kinnitamiseks kasutati mitmesuguseid vahendeid: apelleeriti slavofiilide ja nõukogude dissidentide, vene traditsionalistide ja perestroika reformijate töödele, nõukogude poliitikute ja vene fašistide näidetele, aga ka teooriale etnilisest ja intellektuaalsest üleolekust. Mõne aja pärast vaibus teema tavapärasele tasemele.

Novembris 2022, mil teatati Vene sõjaväe Hersonist väljaviimisest, avaldasid umbes pooled sotsiaalmeedia kasutajad lugusid juhuslike vestluskaaslaste

(s.h taksojuhid, konduktorid, juhuslikud inimesed tänaval jne) rõõmsatest reaktsioonidest Vene armee taganemise puhul. Inimesed ei varjanud oma rõõmu. Neid lugusid avaldanud kasutajad jagunesid taas kahte rühma. Valitsusmeelsetes kommentaatorites tekitasid sellised postitustes kirjeldatud lood nõrdimust. Samas Venemaa agressiooni hukka mõistvad kasutajad väljendasid meeldivat üllatust. Igal juhul oli selline “tavainimeste” reaktsioon kasutajate silmis erakordne. Huvitaval kombel sotsiaalmeedia kasutajad ennast “tavaliste inimestena” ei positsioneerinud.

Novembrikuu sündmused kajastusid vene intelligentsi sotsiaalvõrgustikes, jäädvustades muutusi intellektuaalide eneseteadvuses. Sisemine vastasseis ei vähenenud raasugi, kuid omandas uue vormi – “koputamise”. See vorm oli ka varem aktiivselt kasutuses, kuid nüüd sattusid selle ohvriks need, kes varem korrakaitsete tähelepanu alt pääsesid. November oli sedalaadi skandaalidest küllastunud. Rünnakute alla sattusid teadlased, kirjanikud, vaimulikud. Sõjavastased intellektuaalid viitasid oma postitustes enamasti põhilistele eetilistele ilmalikele ja religioossetele postulaatidele, ajaloolistele näidetele, nimetamata postituse kirjutamise põhjust. Päevakajaliste sündmustega kursis olevad lugejad said aga tänu semantilistele markeritele ning sündmuse toimumisaja ja postituse kirjutamise aja kokkulangemisele hõlpsasti pihta intertekstuaalsetele seostele. Humanitaartekste lugeda oskav lugeja suudab lahti mõtestada tekstielemente, mis annavad autorile võimaluse kõrvale hiilida otsestest väljütlemistest ning seega ka Vene Föderatsiooni kriminaalkodeksi muudatustest tulenevast kriminaalvastutusest, mis viidi sisse 4. märtsil 2022. Ridade vahele peidetud sõnumite, aisoposliku mõistukõne ja muude vastutusest kõrvale hiilimise vahendite suhtes on vaja inimesi, kes oskavad tekste dešifreerida. Selliste koodimurdjatena tegutsevad Venemaa valitsuse poliitikat toetavad humanitaarid. Novembris demonstreeriti erinevaid strateegiaid: avalikke ähvardusi sotsiaalvõrgustikes, avalikke kirju klassikalises meedias ning otseseid ettekandeid kompetentsetele organitele ja ekspertarvamusi ekspertorganitele. Et õiguskaitseorganid saaksid tegutseda, on vaja neid tunnistusi kirjalikul kujul. Ekspertide osapoole kaasamine viitab sõja ja valitsuse poliitika apologetide positsioonide nõrkusele. Tuleb märkida, et osa eksperte olid oma ala professionaalid, kes enamasti andsid uurimise seisukohaste erineva sõltumatu ekspertiisi, teiseks olid kaasatud uurimisorganite esindajad. Esimeste poole pöördusid peamiselt advokaadid, ja neid ekspertarvamusi kohus enamasti tõendina kaalumiseks ei võtnud. Teised eksperdid viisid läbi uurijate poolt määratud ekspertiise koos uurimisele vajalike järeldustega. Üldsuse usalduse järkjärgulise kadumisega ekspertiisiorganite vastu kadus advokatuuri võime olla sõltumatu ja kahanes usaldus õigusemõistmise vastu Venemaal. Sellele vaatamata ei keeldutud ekspertiisidest ja advokaatidest protsessiosalistena,

mõlemad institutsioonid jätkasid eksisteerimist, säilitades näiliselt kohtumenetluse seaduslikkuse.

Kinematograafia ja dokumentalistika

Filmitegijate pideva meediavaikuse taustal osutus septembris väga märgatavaks “Oskari komitee” (Vene filmi Oskarile kandideerimise komisjon) skandaal. Kinematografistide liidu esimees Nikita Mihalkov teatas, et “läänega peetava hübriidsõja” tingimustes on võimatu esitada Vene filmi Oskarile. See mõjuka ametniku isiklik arvamus levis meedias ja kajastus Vene Filmiakadeemia presiidiumi otsuses mitte esitada Vene filmi kandidaadiks, kuigi selle otsuse peaks tegema erikomisjon. Protesti märgiks astus komiteest välja komitee esimees režissöör Pavel Tšuhrai ja mitmed kuulsad lavastajad (Nikolai Dostal, Andrei Zvjagintsev jt). Uudisele antud kommentaaride põhjal ei leidnud see protestisamm kolleegide ja lugejate seas toetust. Kommentaaride üldine meeleolu oli: “kollektiivne lääs peab sõda Venemaaga ja protestijad toetavad vaenlast” või “las lähevad rindele (sõjakorrespondentidena)”.

Sotsiaalvõrgustikes sai arutlusteemaks järjekordne skandaal “sõnakuulmatute” ajakirjanikega. See on seotud Maksim Kurnikovi, Aleksandr Arhangelski ja Tatjana Sorokina dokumentaalfilmiga “Nälg”, mis jäi ilma levitunnistusest, s.t võimalusest end laiemale avalikkusele legaalselt laiekraanil näidata. Filmitegijaid süüdistati ajaloo võltsimises. Kuigi rendilitsentsi saamise protseduur läbiti edukalt, tühistati see kuu aja pärast. Film on pühendatud saja aasta tagustele sündmustele – totaalsele näljahädale aastatel 1921–1923. Põhjalikult on näidatud välismaiste heategevusorganisatsioonide osalust suremuse vähendamisel ja nälgiijate abistamisel. Avaliku arutelu käigus süüdistati liberalismis Moskvaa asuva Kõrgema Majanduskooli meediainstituuti, kus töötas Aleksandr Arhangelski. Trükiajakirjanduses käivitati kampaania filmi ja selle loojate vastu. 17. aprillil 2023 oli Aleksandr Arhangelski sunnitud töölt lahkuma.

Hoolimata sellest, et Aleksei Navalnõi mainimine on Venemaa ametlikus meedias opositsioonipoliitiku tõrjumiseks blokeeritud, hakati sotsiaalmeedias peaaegu kohe pärast Ameerika Filmiakadeemia hääletustulemuste teatavaks tegemist 13. märtsi öösel arutama filmi “Navalnõi” Oskari võitmise uudist. Kusjuures nii Kremli-meelse kui ka opositsioonilise intelligentsi sõnumites oli segu uhkusest ja filmiakadeemikute otsuse poliitilisuse mõistmisest. Polemiseerijate arvates seab selle otsuse poliitiline taust kahtluse alla filmi esteetilised omadused. Kremli-meelsed tegelased püüdsid ametliku meedia tuules vältida poliitiku perekonnanime nimetamist, kasutasid eufemisme, ainult eesnime või kirjutasid perekonnanime ladina tähtedega. Navalnõi oli kõige populaarsem

protestipoliitik enne täieliku sissetungi algust Ukrainasse. Ta rajas oma poliitilise kuvandi võitlusele korrupsiooniga, sealhulgas korrupsiooniga kõrgeimas võimuliinis. Tema meeskonna korraldatud protestidele suurlinnades kogunes kümneid tuhandeid inimesi. Oma kuulsuse tõttu võistles Navalnõi Putiniga, mistõttu ei lastud tal kunagi valimistel osaleda, ta mürgitati ning pärast ravi Saksamaal ja Venemaale naasmist arreteeriti ja mõisteti 25 aastaks vangi. Nüüd on ta poliitvangina vanglas.

Kultuur ja kunstielu

Suhtumist Ukraina sõtta kui igapäevanähtusse ja lahutamatusse tausta näitavad ka Venemaa siseuudiste sündmuste aktiivsed arutelud. Vahetult pärast aastavahetust domineerisid aruteludes ideed riigi peamistes telekanalites edastatava uusaastatelevisiooni kohatusest. Sotsiaalmeedia kasutajad juhtisid üksmeelselt tähelepanu sellele, et sõja taustal tundusid uusaastaprogrammid eriti vastikud, demonstreerides kultuuri stagnatsiooni, isoleeritust rahvast ja vastuvõetamatut barbaarsust. Jaanuaris tekitas mitme nõukogude ja post-sovetliku ajaloo kultustegelase surm (Inna Tšurikova, Vahtang Kikabidze, Ruslan Hasbulatov, Vjatšeslav Nazaruk) nostalgilises võtmes vastukaja, millele lisandusid arutelud selle üle, kes on oma, kes võõras või kes toetab sõda ja Putinit, kes mitte.

Erilist tähelepanu väärivad kunstikeskkonnaga seotud postitused. Jaanuar oli selliste sündmuste ja arutelude poolest eriti rikas. Sõja ja vägivalda banaalsus ja argisus nii avalikus kui ka eraelus ning ksenofoobia süvenemine tuhmistasid sõjavastaste aktivistide ja kunstnike hirmu riigi ees, teisalt aga suurenes riigi surve kunstiga seotud institutsioonidele. Jaanuaris oli mitu Venemaa keskset muuseumi (Dekoratiivkunsti Muuseum Moskvast, Tretjakovi galerii) sunnitud oma näitusi korrigeerima, kui kunstiteoste omistati poliitilisi tähendusi, mida neis polnud. Pärast Tretjakovi galerii külastaja ettekannet andis Vene Föderatsiooni Kultuuriministerium korralduse kontrollida mitmete eksponaatide vastavust “vaimsetele ja moraalsele väärtustele”, kuna “esitatavatel teostel on destruktiivse ideoloogia tunnused” (Romašenko 2023). Et vältida sündmuste sellist arengut, eemaldas Moskva Dekoratiivkunsti Muuseum ennetavalt näituselt Dmitri Šagini (üks Peterburi rühmituse Mitki kunstnikest) töö sõnadega “Mitki ei taha kedagi võita!” (RBK).

Kogu sõja vältel on üksikud kunstnikud esitanud oma kunstilisi sõjavastaseid avaldusi (nt jaanuaris avati opositsioonipartei Jabloko ruumes Jelena Ossipova näitus), kuid kunstitudengite massiline sõjavastane väljaastumine akadeemilises asutuses oli esmakordne. Ilja Repini nimelise Peterburi kunstiakadeemia

üliõpilastele anti tavapärase õppeülesande raames maalimiseks neli teemat, millest kolm olid poliitilised ja sõda toetavad (“Donbass”, “Sõduri ema”, “Ma elan Venemaal”) ja ainus apoliitiline teema (“Akadeemia elu”) oli mõeldud üksnes välisüliõpilastele. Tavaliselt paigutatakse seansi lõpus maalid hindamiseks nädalaks näitusepinnale. Üliõpilastel ei olnud võimalik valida neutraalset teemat ja mitte sõna võtta. Jaanuaris panid nad vaatamiseks välja sõjavastased maalid. See nägi välja nagu üliõpilaste protest ja tekitas sotsiaalmeedias tormilisi arutelusid. Vastukajades mainiti poliitiliste aspektide kõrval tööde madalat kunstilist taset, mis öeldi olevat Venemaa akadeemilise maalikunsti sügava kriisi ja stagnatsiooni tagajärg.

Välispoliitika: teised riigid

Balti riigid ei olnud septembris intelligentsi seas päevakorral. Erandiks oli reaktsioon erinevate riikide otsusele võtta vastu osalise mobilisatsiooni tõttu Venemaalt lahkujaid. Eelkõige kiideti ironiliselt Eestit ja Lätit mobilisatsioonile kaasaaitamise eest (Eesti, Läti, Leedu ja Poola piiriületuskeeld).

Välismaa valimised (möödunud ja eelseisvad) olid oktoobris küll tähelepanu keskpunktis, kuid ainult režiimi toetajate seas ega tekitanud erilist poleemikat. Põhimõtteliselt andsid need põhjuse kritiseerida valitud poliitikuid ja teha negatiivseid prognoose “kollektiivse lääne” ja konkreetsete riikide tuleviku kohta.

Detsembris oli tähelepanu keskmes Riias ülekantava telekanali Dožd skandaal, mis tekkis saate “Siin ja praegu” saatejuhi Aleksei Korostelevi avalduse tõttu. Sellele järgnenud tegevusloa äravõtmine Läti valitsuse poolt ja arutelu Doždi ajakirjanike Lätist väljasaatmise võimaluse üle andis ajendi rääkida russofoobiast Lätis, Balti riikides ja laiemalt Euroopas. Seejuures väljendas suurem osa Venemaal asuvast intelligentsist hämmastust. Lisaks meenutati ka Balti riikide keelepoliitilisi otsuseid. Lätis vastuvõetud immigratsiooniseaduse muudatused kohustavad kõiki, kes elavad Lätis alalise elamisloa alusel, kuid on varem Läti kodakondsusest loobunud ja kellel on Venemaa või Valgevene kodakondsus, sooritama riigikeele eksami. Tuletati meelde ka Eesti otsuseid viia kõik koolid üle eesti õppekeelele, samuti Balti riikide erinevaid otsuseid seoses rändepiirangutega Vene Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi kodanikele. Aruteludes (postitused ja kommentaarid sotsiaalvõrgustike temaatilistes vestlustes, kommentaarid kirjanike, muusikute, heliloojate, kunstnike ja filmitegijate ajalehtede elektrooniliste väljaannete kommentaariumides) muutus russofoobia motiiv poliitilistest vaadetest olenevalt rahvusliku või keelelise diskrimineerimise motiiviks või Putini abistamise motiiviks nende otsuste tagajärjel.

Jaanuaris võis aktiivsust täheldada üksnes seoses Koraani põletamise aktsiooniga Rootsis ja vastureaktsiooniga Istanbulis, samuti aruteludega Prigožini ja tema eraarmee üle. Soome ja Rootsi NATOga liitumise ning Türgi poolt Rootsi vastu esitatud nõuete arutelude taustal tundus Taani aktivisti eraalgatus Stockholmis Türgi konsulaadi ees radikaalne ja provokatiivne. Venemaa meediakeskkond reageeris sellele ägedalt ja silmapilkselt, nagu ka suhtlusvõrgustike kasutajad, kuigi mitte nii aktiivselt kui ametlik propaganda. Kõige levinum oli sõnumites, aruteludes ja kommentaarides oletus katsest häirida Rootsi kaasamist NATOsse, moslemi- ja liberaalidevastased motiivid. See aktsioon suurendas Türgi presidendi Recep Tayyip Erdoğani mainimise sagedust.

Riikidevaheliste pingetega seletatuna omandas mistahes rahvusvahelise sündmuse sõjaline tõlgendus Venemaal liialdatud kehastuse. Iga ebastandardset sündmust tõlgendati Venemaa või tema (kujuteldavate) toetajate jõuavaldusena. Infosõtta kaasati isegi huumor. Veebruaris tulistati USA ja Kanada taevas alla mitu objekti. USA kaitseministeerium kuulutas esimese objekti Hiina luureõhupalliks, muud teavet ei antud. Tundmatud lendavad objektid USA kohal tekitasid Putini-meelse intelligenti seas tugeva reaktsiooni alates Ameerika õhujõudude nõrkuse väljatoomisest, Hiina luuremissiooni oletustest ja lõpetades ameeriklaste naeruvääristamisega.

Märtsis tekitas sotsiaalmeedias kõige ägedama arutelu aktsioon Ukraina toetuseks, mis omandas kontrollimatu iseloomu. Veebruari lõpus korraldati Berliinis Venemaa saatkonna ees demonstratsioon Ukrainas purustatud tankist T-72. Kuid mõned inimesed hakkasid tanki juurde lilli tooma ja teised neid lilli kõrvaldama. Vene propaganda kasutas seda lugu innukalt, nii et arutelu ei vaibunud kaua. Aegajalt lahvas see uuesti, sest pärast Berliini eksponeeriti tanki Tallinnas, seejärel Tartus ja teistes Eesti linnades. Ka Tallinnas viidi tankile lilli, kuid vähem kui Berliinis. Sellest aga piisas diskussiooni uueks tõusuks. Tekkis olukord, mida aktsiooni korraldajad ei oodanud. Sotsiaalvõrgustikes omandas see vastupidise tähenduse. Isegi need, kes olid sõja vastu, väljendasid aktsiooni suhtes mõistmatust. Vene intelligentide sotsiaalmeediavestlustes ja blogides osutasid paljud, et idee oli halvasti läbi mõeldud.

Veebruaris ja märtsis käsitleti sotsiaalmeedias erinevates kontekstides üsna aktiivselt Türgis toimunud maavärinaid. Vaatamata 2023. aasta alguse seisnilisele aktiivsusele kogu maailmas võeti Venemaal päevakorda just Türgi sündmused. Tänu Türgi aktiivsele positsioonile oli informatsioon selle kohta meedias üleval kogu 2022. aasta ja 2023. aasta alguses, Venemaa meedia esitles Türgit peaaegu liitlasena, ühena vähestest. Seetõttu olid sealsed sündmused suuremale osale Venemaa kasutajatest lähedasemad ja arusaadavamad kui näiteks sündmused isegi Venemaal, aga Kaug-Idas või Siberis. Näiteks Kamtšatka

maavärinad jäid sotsiaalvõrgustike kasutajate vaateväljast täielikult välja, kaastunnet või pahatahtlikkust (olenevalt kontekstist ja sotsiaalmeedia kasutaja vaadetest) väljendati just Türgis hukkunute puhul.

Märtsis oli sotsiaalvõrgustikes tähelepanu Moldoval. Tuleb märkida, et Moldova ei olnud spetsiaalselt jälgimise all. Nõukogude ajast jäänud Transnistria ja seal asuv Euroopa suurim sõjaladu on Vene propagandale mugav vahend hirmu ja poliitilise mobilisatsiooni õhutamiseks. Samas esineb Transnistria Vene meedias venekeelse vähemuse huvide säilitamise ja rahvusliku enesemääramise eeskujuna. Tavaliselt sellest ei räägita, kuni Moldovas ilmub mingi Venemaa meediat huvitav info. Siis täiendatakse teateid igasuguste koloniaalsete tähenduste ja fraasidega. Transnistria on tavaliselt Krimmi sünonüüm. Uudiseid Moldova suveräänsuse säilitamisest ja “välismõju” levikust tajutakse ohuna Transnistriale ja venekeelsele elanikkonnale. Vene propagandistide ja isegi (eks)ametnike sõnumid vajadusest sinna vägesid saata on ajendatud näiteks Moldova parlamendi otsusest kuulutada rumeenia keel riigikeeleks või Nõukogude helilooja Jevgeni Doga avaldusest Moldova ja Rumeenia ühtsuse kohta. Teisalt on sellised sõnumid ajendatud hirmust Venemaa sissetungi ees. Kõik need see muutis märtsis Moldova veebi-arutelude üheks peateemaks.

Sanktsioonide mõju

Novembris ilmnes majandussanktsioonide negatiivne mõju, mistõttu tõusis veebipostitustes ja aruteludes sageli üles teema süvenevast kriisist ja kriisist rääkimise viisidest. Sellist kriisinarratiivi esindavad mitmed mudelid: “midagi ei toimu” (seda sõnumit kasutatakse aktiivselt, mis viitab täpselt vastupidisele), “probleeme on, aga need on ületatavad” (sest “me oleme suurepärase rahvas”, sest “me võidame ja kõik läheb paremaks”, sest “meie sõbrad aitavad meid”) ja “kõik on väga halvasti”. Viimane mudel on iseloomulik nii sõja- ja valitsusvastaste kui ka valitsusmeelsete avalduste puhul, kuid viimasel juhul räägitakse väidetavatest süüdlastest, sageli vandenõuvõtmes.

Venemaa suhted teiste riikidega

Detsembris arutati Euroopa Parlamendi resolutsiooni, millega kuulutati Venemaa terrorismi toetajaks. Intelligenti esindajad väljendasid end väga mitmeti: skeptiline hinnang sellise meetme tõhususele, kahtlus selle meetme olulisuses Venemaa jaoks, väide selle meetme mõttetuse kohta Venemaa ja

Euroopa kultuuride vahelise tiheda seose tõttu jne. Kuigi intelligents näitas üles mõningast ühtsust, olid reaktsioonide motiivid erinevad, alates ideest vene kultuuri hermeetilisusest ja originaalsusest, mis muud ei vaja, kuni vajaduseni säilitada kõik kultuuridevahelised sidemed.

Teine intellektuaalide tähelepanu pälvinud sündmus oli vangide vahetus USA ja Vene Föderatsiooni vahel. Üsna üksluised propagandallikad raamistused relvakaupmees Viktor Buti naasmise kui patrioodi tagasipöördumise kodumaale, kuna “kodumaa ei hülga omasid”. Kuid erinevalt neist tajus intelligents vahetuse fakti ja selle korraldamise viisi enamasti koomiliselt. Sellest rääkijate peamine reaktsioon oli naljad. Huumorikas pilk ei olnud suunatud mitte Buti isikule, vaid sellele, milliseid kummalisi prioriteete (rahvusvaheline kurjategija) Venemaa vangide vahetamisel demonstreerib.

Kõik see juhtus Ukraina õigeusu kiriku juhtide mitmete skandaalide taustal. Nende hulka kuuluvad mitmed läbiotsimised, vahistamised ja Venemaa õigeusu kirikuga seotud õigeusu kiriku tegevuse keeld Ukraina territooriumil. Neid sündmusi käsitlevas debatis torkab silma kaks peamist hoiakut: “pole vahet, kellega kirik on seotud, Jumal on üks ja hierarhide karistus on inimeste karistamine inimlike pahategude eest” ja “Vene kirik on tõelise õigeusu kandja”.

Hiina liidri Xi Jinpingi visiiti Moskvasse märtsis 2023 ja läbirääkimisi Putiniga nimetas ametlik meedia Venemaa diplomaatia strateegiliseks võiduks. Sotsiaalmeedia näitas aga vastakaid reaktsioone, sealhulgas erinevatel kultuurilistel stereotüüpidel põhinevat rikkalikku emotsioonide paletti. Haritlaskonna kommentaarid ja sõnumid sisaldasid enamasti mitut emotsionaalset varjundit korraga. Kõige lihtsam ja ilmsem oli debatt Venemaa tugevuse/jõuetuse üle praeguse režiimi toetajate ja vastaste vahel. Samal ajal tõstatati sageli teema Hiina ressursside arestimisest Venemaa Siberis ja Hiinale müüdavate maavarade hinnasoodustustest. Isegi Kremli toetajad nägid seda võimaliku ohuna Venemaa suveräänsusele. Sellega segunes argikõneste sisseehitatud argirahvuslus ja hirm “kollase ohu” ees, (igapäevane ksenofoobia, mis on iseloomulik kõigile kultuuridele (Sapolsky 2017). Seetõttu hindasid intellektuaalid sotsiaalmeedias erinevalt riigimeedia ametlikust seisukohast Hiina presidendi visiiti pigem negatiivselt.

Invasioon Ukrainasse teiste kuumade konfliktide taustal

Oktoobris uuendati ajaloo kasutamist argumentatsioonivahendina, kuid ajaloonarratiivi vorm muutus. Üha enam pöörduti ajaloo poole, et õigustada ebaõnnestumisi. Katsed leida ajaloost analooge asendasid argumentatsiooni ja selgitusi, sarnaseid jooni leidub kõigis intelligentsi rühmades. Erilise koha

omandas paljudele polaarsete vaadetega rühmadele omane süžee “Kariibi kriis”. Kariibi mere kriisi ajalugu kasutatakse tuumakriisi seletusmudelina, mis loob samal ajal lootuse illusiooni läbirääkimiste võimalikkusest. 1960. aastate tuumavastasseisu näidet kasutasid sõjavastased tuumasõja võimalikkuse ja selle ohtlikkuse probleemi aktualiseerimiseks avaliku diskursuse raames. Kariibi mere kriisi narratiiv intensiivistus poliitikute avalike avalduste taustal valmisolekust kasutada relvi ja teadetest pommivarjendite ehitamise kohta Venemaa erinevates piirkondades.

Oktoobris oli Venemaa intellektuaalide debati sõlmpunkt Mägi-Karabahhis süvenenud kriis. Selles küsimuses ei ole poleemika üles ehitatud pelgalt Armeenia ja Aserbaidžaaani vastandusele, vaid vastupidi, konflikt ise on vaid päästikuks, mis intensiivistas Kremli kriitikat nii režiimikriitikute kui ka toetajate leeris. Esiplaanile kerkis võtmeliitlaste kaotuse teema ning Armeenia kõrval mainiti postitustes ja kommentaarides Serbiat, kes lootis Kosovo piiril teravnenud konfliktis Venemaa abile. Pealegi on suurenenud kriitika Venemaa välispoliitika suhtes üldiselt, kuigi debati piirjoonestik on jäänud samaks: protestivaadetega inimesi kritiseeriti idamaiste tavade ja naabrite suhtes ilmutatavate imperiaalsete ambitsioonide pärast ning režiimi toetajaid kritiseeriti liigse pehmuse ja kiireloomuliste meetmete mittekasutamise pärast.

Ideoloogia küsimused

November osutus rikkalikuks erinevate ideoloogiaga seotud infoürituste poolest. Aktiivselt arutati erinevaid algatusi, mille eesmärk oli “uue ideoloogia” ülesehitamine. November algas aktiivse aruteluga XXIV Ülemaailmse Vene Rahvanõukogu (ÜVRN) üle (24.10.2022) ja lõppes “Esimese Suure Filosoofilise Nõukogu” (ESFN) aruteluga (28.11.2022–04.12.2022). Nende ja teiste väiksemate sündmuste arvukad kriitikud viitavad sellele, et tegemist on katsetega kommertsialiseerida ideoloogilist tööd või taotleda ülemuste poolehoidu. Aruteludes kõlasid mõtted, et Venemaal on teadus- ja propagandadiskursuse piirid tegelikult kustumas ning patriarh Kirilli kõne transhumanismist ÜVNR-i ajal ei erine ilmalike teadusasutuste töötajate aruannetest ESFN-il.

Detsembris keskendus haritlaste meediategevus NSV Liidu moodustamise 100. aastapäeva ümber ja järgmine oluline tähtpäev oli NSV Liidule lõpu teinud Białowieža lepingute aastapäev. Sõna võtsid erinevate vaadete esindajad. Mõlemad kuupäevad aktiveerisid mälusõdade järgmise voo. Praeguse valitsuse kritiseerijad on positsioneerinud NSV Liidu lagunemise minevikust ülesaamise etapiks ja Venemaa uue ajaloo alguseks. Just Białowieža kokkulepped on minevikku jäänud võtmekuupäev. Senise kursi pooldajatele ja radikaalsematele

esindajatele näib NSV Liidu lagunemine sajandi peamise tragöödiana, mis on seotud poliitilise pettuse, reetmise, rumaluse või eksimusega. Peamine emotsioon, mida selle seisukoha pooldajad väljendasid, on kahetsus. Nende jaoks on peamine kuupäev NSV Liidu, “suure riigi” loomise hetk. Tegelikult taasluuakse “kuldajastu” narratiivi, mis tuleb uuesti luua. NSV Liidu toetajate arvates on vaja parandada 1991. aasta viga, mis tahes vahenditega taastada NSVL endistes piirides ja endises kvaliteedis.

Veebruaris õhutasid vestlusi mitmesugused pöördumised ajalooliste sõjaliste sündmuste, võitude ja kaotuste poole, samuti sõja aastapäev ja president Putini läkitus Föderaalassambleele. Aastapäeva eel peetud kõne kordas 2022. aasta stsenaariumit, seega tekitas puudulik info kõne sisu kohta spekulatsioone, diskussioone ja oletusi. Kõne ise, tõsiste erinevuste puudumine paljude varasemate sõnavõttudega võrreldes, tekitas aga ühelt poolt pettumust ja teisalt kergendust, et see ei tööta midagi tõsist.

Nõukogude ja postsovetliku kultuuri oluline tähtpäev, rahvusvaheline naistepäev on intelligentsi märtsikuise arutelu järgi otsustades muutmas oma väärtust. Esiteks on kahtluse all selle rahvusvaheline staatus. Varem sümboliseeris see tähtpäev Venemaal solidaarsust teiste riikidega, kuid sel aastal hakati järjest enam tähelepanu juhtima solidaarsuse võimatusele isolatsiooni tingimustes. Teiseks töid sõjavastased kasutajad sageli välja püha konstrueeritud sisu (ilmalikud rituaalid, puhkepäeva staatus jne). Püha oli vajalik igapäevase poliitilise mobilisatsiooni ja konsolideerumise vahendina, seega oli ka depolitiseeritud sisu riigipoolse poliitilise mõjutamise vahend, mida saab vältida, kui tähendus lahti konstrueerida ja kultuuriväärtust revideerida.

Stalini surma- ja matuse-aastapäeval jätkus ka neile tähtpäevadele omane traditsiooniline lühike debatt lahkunu tähtsuse üle. Surmapäeva paiku põrkusid mõne kasutaja kahetsus juhi puudumise pärast kommentaaridega türanni verejanulisusest. Matusepäeval arutleti, et “verejanuline türann võttis endaga kaasa elusid ka pärast surma” (1953. aastal Moskvast Stalini matuste ajal toimunud tormi tagajärjel hukkus suur hulk inimesi). Arutelu riigi mõju üle kodanikele ja ühiskonnale näitab igal aastal ühiskonna lõhenemist “tugeva käe” pooldajateks (“stalinistid”) ja vastasteks (“liberaalid”). Kusjuures Putini pooldajaid ja kritiseerijaid leidub mõlemas leiris. “Stalinistid” kritiseerisid teda liiga pehme ja “liberaalid” liiga karmi käitumise pärast, “stalinistid” kiitsid Putinit õigete karmide otsuste tegemise eest ja “liberaalid” selle eest, et “Putin ei ole ikkagi Stalin”.

2023. aasta märtsis tekitas Krimmi annekteerimise aastapäev esimest korda pärast 2014. aastat väga vaoshoitud reaktsiooni, taasesitades juba väljakujunenud narratiive Krimmi annekteerimise poolt ja vastu. Vene armee ebaõnnestumised rindel ja poolsaare tagastamist nõudva Ukraina infosurve

on muutnud Kremli-meelsete veebikasutajate jaoks Krimmi teema Venemaa poliitika võidukäigu sümbolist ülimalt valusaks lüüasaamise märgiks.

Uuringu tulemused: mentaalne kalender

Uuring tuvastas hulga teabesündmusi, mis osutusid uuritavate kasutajate silmis oluliseks. Nende uudiste hulgas võib eristada pidevaid uudiseid, mis kõige üldisemal kujul esinesid kõik seitse kuud, ja sündmusi, mis tekitasid aktiivsust, kuid mitte kuigi kaua (tavaliselt mõne päeva), kuigi naasid aeg-ajalt mainimiste, linkide, assotsiatsioonidena. Selles peatükis esitan mõlemad kategooriad ilma erilise analüüsita.

Alalised infovood

- Sündmused rindel, vene armee taganemine
- Vene Föderatsiooni ebaõnnestumised välispoliitikas seoses SRÜ (Sõltumatute Riikide Ühendus) riikidega
- Osaline mobilisatsioon
- Majandussanktsioonide mõju
- Tuumaohu retoorika laineline tõus
- Õigeuskirikiku vaimulikega seotud skandaalid Ukrainas
- Transnistriaga seotud teabekampaania (kogu sõjategevuse vältel)
- Valimised välisriikides
- Konflikt Kosovos
- Konflikt Mägi-Karabahhis ja selle tagajärjed

Sündmused

- 20. augustil 2022 – Darja Dugina surm
- 10. ja 11. september – Moskva linna päev
- 21. september – osalise mobilisatsiooni väljakuulutamine
- 22. september – sõjavangide väljavahetamine, Azovstali kaitsjad vahetati välja vene sõjaväelaste ja V. Medvedtšuki vastu
- 26. september – Venemaa kinoakadeemia otsus mitte esitada vene filmi Oskarile
- 27. september – skandaal Moskva Riikliku Ülikooli ajakirjandusteaduskonnas, kui mitu üliõpilast kiusas sõda toetanud üliõpilast
- 24. oktoober – XXIV Ülemaailmne Vene Rahvanõukogu (ÜVRN)
- 11. november – Vene vägede väljaviimine Hersonist

- 14. november – dokumentaalfilmi “Nälg” keelustamine
- 23. november – Euroopa Parlamendi resolutsioon Venemaa tunnistamise kohta terrorismi sponsoriks
- 28. novembrist 4. detsembrini – esimene suur filosoofiline nõukogu (ESFN)
- 1.–29. detsembrini – skandaal Riiast ülekantava telekanaliga Dožd
- 8. detsember – USA ja Venemaa vahetasid vange, Venemaa vabastas USA korvpallitähe Brittney Grineri relvaärimehe Viktor Buti vastu
- 26. ja 30. detsember – 100 aastat NSV Liidu moodustamisest (30.12.) ja NSV Liidu lagunemise 31. aastapäev (26.12.)

2023

- 1. jaanuar – aastavahetusprogramm Venemaa telekanalites
- 3., 14., 15. ja 29. jaanuar – surid näitleja Inna Tšurikova (14.01.), laulja ja näitleja Vahtang Kikabidze (15.01.), poliitik Ruslan Hasbulatov (3.01.) ja multifilmide tegija Vjatšeslav Nazaruk (29.01.)
- 21. ja 22. jaanuar – Koraani põletamine Rootsis ja sellele vastuseks Rootsi lipu põletamine Istanbulis
- 24. jaanuar – Ilja Repini nimelise Peterburi kunstiakadeemia tudengid eksponeerisid akadeemias sõjavastaseid maale
- 25. jaanuar – Dmitri Šagini maali (kunstirühmitus Mitki) “Vasikapäev” väljajätmine Moskva Dekoratiivkunsti Muuseumi näituselt, kuna maalil on kiri “Mitki ei taha kedagi võita”
- 31. jaanuar – korraldus Tretjakovi galerii juhtkonnale korrigeerida kaas-aegse kunsti näitust
- 31. jaanuar – opositsioonipartei Jabloko kontorist avati kunstnik-aktivisti Elena Osipova näitus
- 4., 10., 11. ja 12. veebruar – USA sõjavägi tulistas Põhja-Ameerika kohal alla mitu lennukit
- 6.–20. veebruar – maavärinad Türgis
- 21. veebruar – Putini kõne Föderaalassamblee ees
- 23. veebruar – isamaa kaitsja päev
- 24. veebruar – sõja alguse aastapäev
- 24. veebruarist märtsini – Ukrainas hävitatud Vene tanki T-72 demonstreerimine Berliinis, Tallinnas, Tartus
- 8. märts – rahvusvaheline naistepäev
- 5. ja 9. märts – Stalini surma ja matmise aastapäev
- 13. märts – film “Navalnõi” pälvis Oskari
- Märts – Ukraina õigeuskirikliku ja Moskva patriarhaadi kiriku välissuhete osakonna vaidlus Kiievi koobaskloostri kinnisvara üle
- 16. märts – Moldova parlament kiitis heaks riigikeele ümbernimetamise moldaavia keelest rumeenia keeleks

20.–23. märtsini – Hiina liidri Xi Jinpingi visiit Moskvasse
26. märts – Krimmi annekteerimise aastapäev

Arutelu

Vene loominguline/akadeemiline intelligents: sisemine lõhe

Intelligentsi väidetav ühtsus osutus uuringu põhjal erinevatel eesmärkidel kasutatavaks müüdiks. Vene ühiskonnas on sügavalt juurdunud marksistlik idee, et piirid sotsiaalsete rühmade vahel määrab nende rühmade esindajate klassiteadvus. Marksismi nõukogude versioonis rakendati intelligentsile klassimääratlusi, nimetades seda klassidevaheliseks “sotsiaalseks kihiks”⁹ (Szelenyi 1982; Konstantinov ja Glezerman *et al.* 1950). Pole üllatav, et selline sotsiaalse grupi klassimääratlus oli rühma kui terviku suhtes suunatud poliitika (Judin 2014; Mironova 2008; Troitskiy & Malinov 2013) ja ühiskonna ootuste alus (Štšetinina 2018; Terekhova & Trofimova *et al.* 2021). Võimudele oli oluline intelligentsi sovetiseerimine (Rolf 2009; Karpov 2004) ülespoole suunatud (*upward mobility*) mehhanismide abil (Luczaj 2023), et kasvatada ta nõukogulikuks iseseisvaks alamklassiks, mis toetaks riiki ja töötaks selle heaks (Fitzpatrick 1979; Tromly 2013). Kuid nagu kogemus näitab, ei olnud see sotsiaalne kiht kunagi ühtne, eksisteeris sisemine ideoloogiline vastasseis (Bakšutova 2009; Karpov 2004; Aljajev 2018).

Sõja taustal, mille rindejoon on tegelikult Venemaa ühiskonna sees, pani sisemise päevakorra kokku riik ise. Kui enne 2022. aastat jagati protestimeeleolu erinevate teemade vahel ja see avaldus erinevate ühiskonnakihtide kohalike aktsioonidena ilma vastukajata, siis kriitilise meedia likvideerimiseks 4. märtsil 2022 vastu võetud “võltsuudiste seadus” koondas protestimeeleolud ühtseks kompleksiks: kõik, kes on sõja vastu, kuulutati automaatselt riigipoliitika, valitsusstruktuuri, Putini jne vastasteks. Putini-meelsed haritlased toetavad agressiivset sõjalist tegevust Ukraina vastu ja on seotud riigipoliitikaga (riigivõimu institutsioonidega). See grupp ei kattu ühiskonna ja/või inimestega. Sõjavastaste intellektuaalide rühm on sisemiselt väga heterogeenne, võib välja tuua riigimeelse alajaotuse, mis kritiseerib sõda või vastupidi tehtud otsuste pehmust, ja kriitilise alarühma, mis on motiivide ja poliitiliste vaadete poolest väga mitmekesine. See selge sisemine rindejoon kulges pereliikmete, kolleegide, sõprade, partnerite vahel ja muutis vastasseisu eriti käegakatsutavaks.

Vene propaganda jaoks on oluline näidata intelligentsi ühtse grupina, mis ühisrindena toetab riiki; kes sellesse valitsusmeelsesse vormi ei sobitu, kuulutatakse võõraks ja arvatakse sellest sotsiaalsest grupist välja (Fadejeva 2012:

190–288). Sarnast romantilis-idealistikku lähenemist leidub ka Putini-vastaste vaadetega intellektuaalide seas, kui kõlab arvamus, et “intellektuaal ei saa diktatuuri toetada”, kuigi enamasti on selge ettekujutus vastupidise arvamuse olemasolust, millele peab vastu astuma mis tahes vahenditega või vähemalt markeerima vastuseisu. Ka Putini-meelne intelligents ei mõtle nii ühtselt nagu Putini propaganda, pidades sõjavastase positsiooni esindajaid ideoloogilisteks vastasteks, kelle suhtes tuleb kasutada veenmisvahendeid. Putinit toetavatel intellektuaalidel on palju mõjuvõimu, nii diskursiivseid kui ka administratiivseid vahendeid, nad saavad kasutada võimude abi (denonsseerimine, vallandamine, noomitus, avalikud kirjad, Putini punakaartlaste ja fanaatikute õhutamine jne).

Ei tohiks aga arvata, et ühes neist rühmadest on vaid põhimõteteta saast ja teine koosneb üksnes mõistlikest inimestest. Jagunemise aluseks on väärtushinangud, mille alusel töötatakse välja narratiivid, igäihel on oma väidete kogum, igäüks kasutab oma valupunktide leevendamiseks propagandatehnikaid, iga maailmavaate sisemine ideoloogiline ja aksioloogiline raamistik tundub sisukas ja loogiline. Pealegi olid mõlemad pooled osa ühtsest väärtuskompleksist ning üksnes radikaalne polariseerumine ja sotsiaalsete lepete kaotamine lammutas varasema ühtse kompleksi vastuolulisteks elementideks (Chimenson & Tung *et al.* 2022). Nad räägivad eri keelt ja kasutavad erinevaid metafoore, kinnitades selgelt seisukohta ideoloogia diskursiivsest olemusest (Underhill 2011; Kong 2014; Blommaert 2005). Vastanduseni viidud poliitilise teravnemise ja positsioonide lahknemise võib taandada kodaniku ja üldinimliku vastanduseks. Nagu sõja ajal ikka, tekkis identifitseerimismudelite (raamide) vahel dilemma. Valiku riigiülese eetika väärtuste ja riiklike huvide (oma rahvuse huvide) vahel teeb igäüks ise. Valimine neist ühe kasuks paneb subjekti vastutama teise normide rikkumise eest. Sellise dilemma puhul on subjekt igal juhul süüdi. Intelligentsi seas on ka otsustamatuid, kes deklareerivad oma neutraalsust ja poliitikas mitteosalemist. Kuid kujundamata arvamuse tõttu on nad olenevalt hetke pragmaatikast *a priori* arvatud ühe või teise rühma toetajaks.

Loovus kui väitlusvahend

Uuritud loomingulise ja akadeemilise intelligentsi seas oli esindatud kaks rühma: sõjavastane ja sõjameelne. Kindel seisukoht võimaldab neil oma maailmapildi raames aktiivselt ja järjekindlalt esineda. Mõlema alarühma esindajad kaitsevad oma positsiooni kõigi vahenditega nagu viimast tugipunkti. Väärtused on kõige sügavamate ideede kogum, mis määravad elu ja igapäevased trajektoolid, käitumismustrid, diskursiivsed mudelid jne. Väärtused on ka

maailmavaate kõige konservatiivsem osa (Steers & Sanchez-Runde *et al.* 2010; Heretz 2008; Seul 2021), millele Bourdieu andis nime “doxa” (Bourdieu 1977; Bourdieu 1984; Bourdieu 1980). Seetõttu on isegi uuritavale grupile, näiliselt elanikkonna loomingu osale äärmiselt vastumeelne mõelda loovalt või võtta vastu isegi väärtusjuhistega seotud uuendusi. Loovus tekstide loomisel puudutas väljendusvormi, mitte aga tekstide tõlgenduslikke või väärtuspõhiseid sisulisi aspekte, siin tajuti loovust pigem negatiivselt. Kõnealustest kasutajatest vaid kaks lubasid endale eneseiroonilisi kommentaare, mis võimaldasid vaadata endasse kui teatud väärtuste kandjasse justkui väljastpoolt. Oponentide suhtes kasutati aga ironilisi ja satiirilisi avaldusi sageli võitlusvahendina alandamiseks ja dehumaniseerimiseks. Isegi siis, kui autor kasutas humoorikaid võtteid, puudutas loovus ainult vormi (huumor), muutmata narratiivseid mudeleid.

Mentaalne kalender

Uuring andis huvitavaid tulemusi uuritava sotsiaalse rühma seisukohalt oluliste sündmuste kohta. Sündmuste tuvastamine pärast nende fikseerimist reaktsioonina võimaldas moodustada omamoodi mentaalse kalendri. Selles osas oli uurimus oma meetodilt lähedane tänapäeva folkloristikale. Nagu eespool märgitud, ei erine loov/akadeemiline intelligents maailmavaate aluste, nt väärtuste poolest teiste sotsiaalsete rühmade esindajatest, s.t ta kaitseb neid konservatiivselt. Seetõttu julgeksin oletada, et minu valim esindab piisavalt kogu Venemaa ühiskonda. Siiski on oluline meeles pidada, et selline kalender moodustatakse spontaanselt, lähtudes tuvastatud reaktsioonidest sündmustele mitte ühelt inimeselt, vaid teatud statistilistelt võrgukasutajatelt, keda määratlesin intelligentsina. Valimi iga üksikesindaja jaoks võib vaimset aega tähistada mõni muu sündmuste kogum.

Seitsme raske kuu üleelamise tagasid mitmed tegurid, mis muutsid väljaspool aset leidvad sündmused isegi raskesti vastuvõetavaks, kuid siiski kogetavaks. Kalender ise – s.t sündmuste loetelu, millest said reaktsiooni käivitajad (teabejuhtumid), see ei ole retooriline troop, nagu Elizabeth Wood artiklit analüüsides soovitas, ega aisoposlik mõistukõne. Reaktsioonid olid individuaalsed, kuigi tulid erinevatelt kasutajatelt, sündmused olid sügavalt läbielatud, nii et reaktsioonid olid eredad. Reaktsioonides võib leida tõeliselt retoorilisi troope, mis on sarnased peidetud sõnumile, kuid need olid sisseehitatud viisid tähelepanu juhtimiseks välistele aspektidele, sündmused (reaktsiooni ajend) ise ei olnud kõnekujundid. On huvitav, et teiste ajaloosündmuste kasutamine reaktsioonides põhines analoogial: väliste ajaloosündmustega seotud tähendused ja tõlgendused kandusid vallandussündmusele, sundides lugejaid

leidma selles mitte alati ilmseid analoogiaid ja tähendusi. Erinevate vaadete esindajate seas varieerub ka sama ajaloosündmuse tõlgenduste kompleks, mis mõnikord tekitab segadust, eriti kui seisukoht ei olnud päris selgelt väljendatud.

Esimene tegur on väärtuste püsivus, samuti diskursiivsete praktikate kinnistumine ja nende muutumine narratiiviks. Sisemise ja välise konflikti tingimustes peavad subjektile tuge ja kindlust pakkuvad struktuurid olema võimalikult stabiilsed (Troitskiy 2021: 208–214). Aja voolavust ja ebastabiilsust, sündmuste ettearvamatus kompenseerib seda aega määratleva narratiivi stabiilsus. Narratiiv võetakse väljastpoolt vastu kui sündmuse valmis tõlgendusraamistik.

Teine tegur. Uuritavas rühmas reaktsiooni tekitanud sündmused jagunevad mõju kestuse järgi mitmeks liigiks, hõlmates kõiki aja omandamise perspektiive.

Pikaajaline perspektiiv, mis on võrreldav inimese ajalise vastuvõtu lõpmatusega, on kaetud pideva infovooga, sündmusega, mis ei peatu. Sõja tingimustes toimusid subjektiivses maailmapildis tektoonilised muutused, mille tulemusena kohandab individuaalmõtlemisest väljaspool toimuv pidev sündmus eksistentsiaalseid ideid oluliste kohtade ja oluliste sündmuste kohta. Just käimasolev sündmus osutub kõige stabiilsemaks, nii et kõik vähem stabiilsed elemendid kohanduvad sellega. Arhailiselt on *käimasolev sündmus* võrreldav põllumajandustsükliga kui tervikuga, inimeluga, riigi eluga. Käimasoleva sündmuse vaatenurgast lähtudes on üles ehitatud riigi mälupoliitika. Ajalugu (domineeriv ajaloo narratiiv) mälupoliitika osana on “sotsiaalne konstruktsioon, mis põhineb oleviku vajadustel, huvidel, uskumustel ja püüdlustel, aga ka mineviku sündmustel” (Eglitis & Ardava 2012: 1034). Ajaloo kestvuse tagavad mälestustavades reprodutseeritavad sündmused ning sisuliselt on tegemist konkreetse kultuurilis-ajaloolise formatsiooni domineerimise üksik-sündmusega.

Keskpika perspektiivi pakuvad ajatähised, mille stabiilsus põhineb nende korratavusel. Kalender ja selle perioodiline taasesitatavus aitab tähistada aega, kuid jagab käimasoleva sündmuse etappideks, rituaalne kalender on sisse ehitatud käimasolevasse sündmusse. Kahjuks ei ole mul piisavalt materjali, et jälgida kalendrikuupäevade ümber toimuvate rituaalsete tavade kordumist loomingulise/akadeemilise intelligentsi seas. Tektoonilised ideoloogilised nihked on siinkohal enim märgatavad selles, et nn ametlikku rituaalikalendrisse sisse ehitatud sündmused seati kahtluse alla, tõlgendati ümber ja mõnikord viidi isegi käimasolevast sündmusest väljapoole. Nagu juhtub reaktsioonidega näiteks võidupühal, rahvusvahelisel naistepäeval, armee ja mereväe päeval ning muudel ametlikel pühadel. Selline sündmuse kahtlemine-ümbertõlgendus toimib olemasolevate tõlgenduste kriitikana. See muudab narratiivi ebastabiilseks, sündmuse olulisus muutub värelevaks. Samas ei saa välistada, et kahtlus võib olla sisse ehitatud iga-aastasesse kalendritähtpäeva rituaalsesse kogemusse ja

see on omane vaid teatud sotsiaalsele rühmale vernakulaarne praktika. Jällegi pole mul piisavalt andmeid selle oletuse kinnitamiseks või ümberlöökamiseks. Oluline on aga see, et kalendrisündmused, oodatavad kuupäevad on toodud kalendrikompleksist väljapoole ja toimivad iseseisvate sündmustena. Käimasolev sündmus toob uusi tähendusi, mõnikord isegi vastupidiseid sellele kuupäevale omastele tähendustele. Selline tõlgenduse ebastabiilsus jätab sündmuse ilma tingimuslikust muutumatusest, kuigi see säilitab oma kalendrilise olemuse kui omaduse, mis võimaldab meil oodata selle kordumist aasta pärast.

Lühiajalise perspektiivi annavad ainulaadsed, kuid silmatorkavad sündmused, mis tekitasid reaktsiooni. Huvitaval kombel ei õnnestunud tuvastada mingeid mustreid, märke, mille tõttu neid saaks kombineerida: neid kas pole või on neid palju ja siis jagunevad sündmused paljudesse väikestesse rühmadesse. Kaldun esimese variandi poole. Kõigi selliste sündmuste puhul võib märgata nende konstruktiivset olemust, kuna valdavalt olid vallandussündmused olemuselt instrumentaalsed ja tekitasid impulsiivse reaktsiooni. Reaktsioonid ei olnud ratsionaalsed, see oli võimalus rääkida asjadest väljaspool sündmuse tõlgendamist. Seetõttu pretendeerivad mõned sündmused muidugi tulevikukalendrisse kandmisele, kuid enamik neist jääb ühekordseks sähvatuks, väikese meediaajäljega mineviku omandiks, parimal juhul üksikisikute isiklikku mälu. Eriti olulised olid uuritavates sõnumites pidevalt olemas ja reaktsioon neile pikenes kogu uuringu vältel. Sündmused on ajaloo edasise kulgemise seisukohalt võrreldamatu tähtsusega: mõnel on tohutu mõju, teiste tähtsus näib hetkeline ja kui poleks olnud meediakajastust, oleks neid vaevalt märgata. Samal ajal jäid paljud sündmused uuritud kasutajate vaateväljast välja, kuigi neil on toimuvale tohutu mõju.

Kui käimasolev sündmus kipub indiviidi kogemust rutiiniseerima, taustaks saama, siis kesk- ja lühiajalised sündmused seevastu on erksad ja aitavad rutiinist üle.

Kolmas tegur on see, et statistiliselt annab sündmusele tähtsuse mitmekordne reaktsioon, mis omakorda on tingitud teiste kasutajate reaktsioonist. Teisisõnu muutub sündmus tähenduslikuks seda ümbritseva meediategevuse tõttu, mis tähendab, et see ei ole sündmusele enesele omane, vaid on juhuslik. Sündmuse ümber areneb reaktsioonide pilv, mis sisaldab tõlgendusi ja tähendusi. See võimaldab sündmuse ümber kujundada juhuslike tõlgenduste narratiivi. See on eriti märgatav lühiajaliste sündmuste näitel, samuti reaktsioonides teistele sündmustele. Tundub, nagu poleks mõnel lühiajalisel olulisel sündmusel midagi peale reaktsiooni. Just see reaktsioon hakkab elama justkui oma elu, etendama mingit rolli iseseisva mitteinimnäitlejana.

Kokkuvõtteks

Lõppkokkuvõttes on saadud andmed väga piiratud, sest võimatu on kindlaks teha arvamuste *tegelikku* jaotumist haritlaskonna seas, kuna avalikult avaldatakse üksnes valitsust ja sõda (sõjalist eriooperatsiooni) toetavaid arvamusi, ülejäänud vaikivad. Üldjoontes kordab väljatoodud seisukoht võimude ametliku narratiivi: sõda käib Ukraina territooriumil, kuid jõududega, kes tahavad Venemaad orjastada, s.t “kollektiivse läänega”. Venemaa ametlikud kanalid rõhutavad igal võimalusel, et nn eriooperatsioonis on süüdi lääneriigid. Kirjanike seas läbiviidud küsitluse (Literaturnaja Gazeta, 06.09.2022, 12.09.2022) tulemused näitavad peaaegu kõigi vastajate arvamuste peaaegu täielikku kokkulangevust ja ühtivust ametliku propagandaga.

Uuringu andmed näitasid Venemaa loominguilise ja akadeemilise intelligentsi kohta mitmeid huvitavaid mustreid, moodustades oluliste sündmuste kalendri, mida võib selle kalendri ja riikliku kalendri erinevuse ning sündmuste läbielamise isikliku aspekti tõttu nimetada mentaalseks kalendriks. Selle analüüs võimaldab täheldada huvitavaid mustreid vaadeldava rühma ajakogemuses. Uuringu piiratud iseloom ei võimalda teha globaalseid järeldusi, kuid annab aluse kohalikeks vaatlusteks, mis nõuavad kontrollimist teistes rühmades. Paljud uuringu käigus esile kerkinud lisaaspektid nõuavad täiendavat ja erilist analüüsi, mida olen sunnitud käesoleva artikli raamest välja jätma. Eelkõige tundub tulevikus oluline jälgida üksikasjalikumalt reaktsioonide trajektoori üksikute sündmuste puhul, vaadates, kuidas sündmus kirjelduses ja tõlgenduses muutub.

Tõlkinud Asta Niinemets

Tänuõnad

Artikkel on valminud Tartu Ülikooli teadusprojekti “Arennud Vene Föderatsiooni riigisisese ja välispoliitilises otsustusprotsessis ning nende protsesside vahelised seosed” (2022–2023) raames, mida rahastas Eesti Välisministeerium. Täna südamest kolleege, ilma kelleta seda uuringut poleks toimunud: Maili Vilson, Viacheslav Morozov, Elena Pavlova, Mare Kõiva, Asta Niinemets, Elizabeth Wood, Marta Lechowska.

Kommentaariid

- ¹ Seitsmest esseest koosnev kogumik “Vehi” (“Teetähised”) avaldati Venemaal 1909. aastal. Seda levitati viies väljaandes ja kahe aasta jooksul avaldati üle kahesaja vasturepliigi. Vene intelligentsi ümberhindamise köide sündis kirjandusloolase Mihhail Geršenzoni vaimusünitusena, kes selle toimetas ja sissejuhatuse kirjutas. Autorid rõhutasid vajadust teha riigiga koostööd, et tuua rahvani tõelisi vaimseid ideaale, selle kriitika oli aga vastupidine Solženitsõni kriitikale, kes rõhutas vajadust jääda iseendaks. “Vehi” idee koostööst riigiga viisid ellu “kodanlikud spetsialistid”, aga seejärel uus nõukogude intelligents. Ivan Szelenyi (1987: 106) kirjutab: “Intellektuaalid humanitaaridest ja ideoloogidest tehnokraatideni ühinesid võimulolijate ringiga, segunedes bürokraatidega, diplomeeritud haritud inimesed hakkasid bürokraatlikel ametikohtadel asendama harimatuid, tehnokraatidest eksperdid hakkasid jagama võimu “punaste ametnikega””. Just selline bürokraatia ja intelligentsi liitumine põhjustas dissidentide ringkonna, eriti Solženitsõni negatiivse reaktsiooni.
- ² Välisagent (vn *inostrannõi agent*, lühendatult *inoagent*) – staatus, mida omistatakse Venemaal isikutele, kes saavad välismaist rahalist toetust või on välismõju all.
- ³ <https://3dnews.ru/931838/eksperti-priznali-telegram-samim-zashchishchyonnim-messendgerom> (09.11.2023).
- ⁴ <https://www.kommersant.ru/doc/4897771?ysclid=lk1medbufp966426710> (09.11.2023).
- ⁵ <https://tgstat.ru/research-2023> (09.11.2023).
- ⁶ 4. märtsi 2022. aasta föderaalseadus nr 32-FZ “Vene Föderatsiooni kriminaalkoodeksi muutmise ja Vene Föderatsiooni kriminaalmenetluse seadustiku artiklite 31 ja 151 muutmise kohta”.
- ⁷ Endine mõjukas Ukraina venemeelne poliitik.
- ⁸ Jevgeni Prigožin – Vene eraarmee Wagner asutaja, Vladimir Putini lähedane liitlane, endine vang, kriminaal, ärihai. Kui Moskva alustas 2014. aastal sõda Donbassis, tulid ka esimesed märgid seal tegutseva salapärase eraarmee kohta, mida seostati Prigožiniga. Nimi Wagner jäi üksusele külge ühe selle komandöri hüüdnime järgi, kes oli suur Natsi-Saksamaa fänn. Üksus kogus kuulsust eelkõige Bahmuti vallutamisel. Selle juht Jevgeni Prigožin tõusis aga järjest enam Vene marurahvuslaste iidoliks, esinedes meedias karmisõnaliste avaldustega, kus süüdistas järjest enam Vene armeed ja kaitseministeeriumi juhte sõjakäigu ebaõnnestumises.
- ⁹ Nõukogude ajaloolise materialismi õpikus kõlas intelligentsi definitsioon järgmiselt: “Intelligents pole kunagi olnud ega saagi olla eriklass. Kuid see pole klassitu. See esindab üht või teist klassi teenindavat intellektuaalse tööga inimeste kihti: kodanlikku, väikekodanlikku, proletaarset intelligentsi” (Konstantinov & Glezerman *et al.* 1950).

Kirjandus

Abramov, Roman N. 2017. Soviet engineering and technical intellectuals from the 1960’s to the 1980’s: Searching for the boundaries of collective consciousness. – *Vestnik instituta sotziologii* 8 (1), lk 114–130 (DOI:10.19181/vis.2017.20.1.441).

- Aljajev 2018 = Aliaev, Gennadii 2018. Preddver'e "Vekh" spory ob intelligentsii. – *Fenomen ukraïns'koi inteligentsii v konteksti global'nikh transformatsii*. Pokrovs'k: DVNZ "DonNTU", lk 10–14 (<https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/3854/document.pdf> – 22.11.2023).
- Arhipova 2023 = Arkhipova, Aleksandra 2023. Khlopok otritsatel'nogo rosta. Aleksandra Arkhipova – o iazyke propagandy i ulovkakh, kotorye my ne zamechaem – *Teplitsa sotsial'nykh tekhnologii*. Nezavipimoe izdanie ob aktivizme (<https://te-st.org/2023/01/17/arkhipova/> – 30.11.2023).
- Arkhipova, Aleksandra & Lapshin, Yuri 2022. Russian anonymous street art against war 2022/2023. A virtual exhibition – *Nowobble.net* (<https://nowobble.net/intro/> – 30.11.2023).
- Bakšutova 2009 = Bakshutova, Ekaterina V. 2009. Sotsial'no-psikhologicheskii analiz russkoi intelligentsii (po stranitsam zhurnala "Russkaia mysl", 1880–1918 gody). – *Istoricheskaja psikhologija i sotsiologija istorii* 1, lk 93–94
- Blommaert, Jan 2005. Ideology. – *Discourse: A Critical Introduction*. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press, lk 158–202 (DOI:10.1017/CBO9780511610295.008).
- Bourdieu, Pierre 1977. Sur le pouvoir symbolique. – *Annales. Economie. Societe. Civilisations* 3, lk 405–411.
- Bourdieu, Pierre 1980. Le mort saisit le vif [Les relations entre l'histoire réifiée et l'histoire incorporée]. – *Actes de la recherche en sciences sociales* 32–33, lk 3–14.
- Bourdieu, Pierre 1984. Espace social et genèse des "classes". – *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Année 52–53, lk 3–14.
- Chimenson, Dina & Tung, Rosalie L. & Panibratov, Andrei & Fang, Tony 2022. The paradox and change of Russian cultural values. – *International Business Review*, Volume 31, Issue 3, 101944 (DOI:10.1016/j.ibusrev.2021.101944).
- Družilov 2013 = Družilov Sergei S. A. 2013. Vuzovskaia i akademicheskaja sreda v Rossii nachala XX veka. – *Voprosy obrazovaniia // Educational Studies Moscow* 2, lk 270–280.
- Eglitis, Daina S. & Ardava, Laura 2012. The Politics of Memory: Remembering the Baltic Way 20 Years after 1989. – *Europe-Asia Studies* 64 (6), lk 1033–1059 (DOI:10.1080/09668136.2012.691721).
- Ellison, N. B. & Boyd D. 2013. Sociality through social network sites. – *The Oxford Handbook of Internet Studies*, lk 151–172 (DOI:10.1093/oxfordhb/9780199589074.013.0008).
- Fadeeva, Liubov' 2012. Kto my? Intelligentsiia v bor'be za identichnost'. Moskva: Novyi Khronograf.
- Filatova A. 2005. Kontsept "intelligentsiia" v smyslovom prostranstve sovremennoi russkoi kul'tury. – *Logos* 6 (51), lk 206–217.
- Fitzpatrick, Sheila 1979. *Education and Social Mobility in the Soviet Union 1921–1934*. Cambridge Russian, Soviet and Post-Soviet Studies. Cambridge: Cambridge University Press (DOI:10.1017/CBO9780511523595).
- Fursov, Konstantin & Thurner, Thomas & Nefedova, Alena 2017. What user-innovators do that others don't: A study of daily practices. – *Technological Forecasting and Social Change* 118, lk 153–160 (DOI:10.1016/j.techfore.2017.02.016).

- Geršenzon 1909 = Gershenzon, Mikhail Osipovich (toim) 1909. *Vekhi*. Moskva: tip. Sablina.
- Gorban', Oleksandr 2016. Inteligentsiia iak sub'ekt ideologii natsional'nogo patriotizmu. – *Sotsial'no-ekonomichni, politiko-pravovi, sotsiokul'turni protsesi v Ukraïni ta sviti zb. tez za mater.* Mizhnarodnoï naukovoï konferentsii (3 chervnia 2016 r., m. Kiïv), lk 30–35.
- Gutsuljak 2018 = Gutsuliak, Oleg B. Inteligentsiia i ee tsivilizatsionnaia missiia. – *Fenomen ukraïns'koï inteligentsii v konteksti global'nikh transformatsii*. Pokrovs'k: DVNZ “DonNTU”, lk 60–65 (<https://syg.ma/@goutsoullac/intiellighientsiia-i-ieio-tsivilizatsionnaia-missiia> – 22.11.2023).
- Heretz, Leonid 2008. The traditional worldview. – *Russia on the Eve of Modernity: Popular Religion and Traditional Culture under the Last Tsars*. New Studies in European History. Cambridge: Cambridge University Press, lk 14–41 (DOI:10.1017/CBO9780511497179.002).
- Judin 2014 = Iudin, Kirill A. 2014. Repressivnaia politika stalinskogo rezhima v otnoshenii nauchno-pedagogicheskoi intelligentsii v 1930-e gg.: metody i praktika – *Intelligentsiia i mir* 4, lk 56–73.
- Judin & Bandurin 2016 = Iudin, Kirill & Bandurin, Michail 2016. “Intelligentsiia” i “intelektualy” (istoriograficheskie, sotsial'no-filosofskie i obshcheteoreticheskie aspekty poniatii). – *Obshchestvennye nauki i sovremennost'* 2, lk 108–120.
- Karpov, Aleksandr V. 2004. Russkaia intelligentsiia i Proletkul't. – *Vestnik Omskogo universiteta* 1 (31), lk 92–96.
- Kong, Kenneth 2014. Ideology in professional discourse. – *Professional Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 55–90 (DOI:10.1017/CBO9781139177962.005).
- Konstantinov, F. V. & Glezerman, G. E. & Gak, G. M. & Kammari, M. D. & Khrustov, F. D. & Iudin, P. F. 1950. *Istoricheskii materializm*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoi literatury (<https://istmat.org/node/30296> – 21.11.2023).
- Lipman, Marija & Huterer, Andrea 2018. Kontrolle durch Kooptation: Der Kreml und die Medien. – *Osteuropa* 68 (10/12), lk 215–230 (<https://www.jstor.org/stable/26645010> – 23.11.2023).
- Luczaj, Kamil 2023. Upwardly mobile biographies. An analysis of turning points in the careers of working-class faculty. – *Advances in Life Course Research*, 56, 100545 (DOI:10.1016/j.alcr.2023.100545).
- Mironova N. A. 2008. Obraz “staroi” tvorcheskoi intelligentsii v sovetskoi presse pervogo posleoktiabr'skogo desiatiletiia (1917–1927 gg.). – *Intelligentsiia i mir* 1, lk 67–77.
- RBK = Muzei ob”iasnil zakrashivanie lozunga “Mit'ki nikogo ne khotiat pobedit”! – RBK 25.01.2023 (<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/63d13b6e9a79475f7fb6fbb1> – 14.11.2023).
- Ristolainen, Mari 2017. Should ‘RuNet 2020’ Be Taken Seriously? Contradictory Views about Cyber Security between Russia and the West. – *Journal of Information Warfare* 16 (4), lk 113–131 (<https://www.jstor.org/stable/26504121> – 23.11.2023).
- Rolf, Malte 2009. A Hall of Mirrors: Sovietizing Culture under Stalinism. – *Slavic Review* 68 (3), lk 601–630 (DOI:10.1017/S0037677900019768).

Romašenko, Sergei 2023 = Romashenko, Sergei. Tret'iakovskuii galereiu proveriaiat na "traditsionnye tsennosti" – DW 31.01.2023 (<https://www.dw.com/ru/tretakovskuu-galereiu-v-moskve-proveraaut-na-tradicionnye-cennosti/a-64564029> – 14.11.2023).

Sapolsky, Robert M. 2017. *Behave: the biology of humans at our best and worst*. New York: Penguin Press.

Serafin, Tatiana 2022. Ukraine's President Zelensky Takes the Russia/Ukraine War Viral. – *Orbis* 66 (4), lk 460–476 (DOI:10.1016/j.orbis.2022.08.002).

Seul, Jeffrey 2021. Mediating Across Worldviews. – Turner, Catherine & Wählich, Martin (toim). *Rethinking Peace Mediation*. Bristol University Press, lk 203–226 (DOI:10.46692/9781529208207.011).

Solženitsõn 1974 = Solzhenitsyn, Alexandr 1974. *Iz-pod Glyb*. Sbornik Statei. Paris.

Szelenyi, Ivan 1982. The Intelligentsia in the Class Structure of State-Socialist Societies. – *The American Journal of Sociology* 88, Supplement: Marxist Inquiries: Studies of Labor, Class, and States, lk S287–S326 (DOI:10.1086/649259).

Szelenyi, Ivan 1987. The Prospects and Limits of the East European New Class Project: An Auto-critical Reflection on The Intellectuals on the Road to Class Power. – *Politics & Society* 15 (2), lk 103–144 (DOI:10.1177/003232928701500201).

Steers, Richard & Sanchez-Runde, Carlos J. & Nardon, Luciara 2010. Culture, values, and worldviews. – *Management across Cultures: Challenges and Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 45–84 (DOI:10.1017/CBO9780511810510.004).

Štšetinina 2018 = Shchetinina, Anna V. 2018. Istinnyi intelligent, ili tonkonozhka: obraz intelligenta po dannym leksikograficheskikh istochnikov. – *Nauchnyi dialog* (8), lk 88–106 (DOI:10.24224/2227-1295-2018-8-88-106).

Terekhova, Tatiana & Trofimova, Elena & Terekhova, Natalya 2021. The Image of Modern Russian Intelligentsia: A Representation of Self-Identification. – *Theoretical and Practical Issues of Journalism* 10, lk 141–156 (DOI:10.17150/2308-6203.2021.10(1).141-156).

Troitskiy, Sergey 2021. V poiskakh total'nogo poriadka: zatverdevanie granits i stabil'naia identichnost'. – *Zhurnal Frontirnykh Issledovaniy* 6 (1), lk 196–225 (DOI:10.46539/jfs.v6i1.279).

Troitskiy, Sergey & Malinov, A. 2013. Russkaia filosofia pod zapretom (k 90-letiiu "filosofskogo parokhoda"). – *Novoe Literaturnoe Obozrenie* 119, lk 53–66.

Tromly, Benjamin 2013. *Making the Soviet Intelligentsia, Universities and Intellectual Life under Stalin and Khrushchev*. Cambridge: Cambridge University Press (DOI:10.1017/CBO9781139381239).

Tronina, Elena V. 2005. K voprosu ob opredelenii termina "inzhenerno-tekhnicheskaia intelligentsiia". – *Vestnik Udmurtskogo universiteta*. Serii istoriia i filologiya, lk 146–155.

Underhill, James W. 2011. *Creating Worldviews: Metaphor Ideology and Language*. Edinburgh University Press.

Vinogradov 1961 = Vinogradov, Viktor V. 1961. *Problema avtorstva i teorii stili*. Moskva: Goslitizdat.

Weber, Max 1919. Wissenschaft als Beruf. – *Geistige Arbeit als Beruf*. Vier Vorträge vor dem Freistudentischen Bund. Erster Vortrag. München.

Summary

From Dugina to Crimea: Reactions of the Russian intelligentsia on social media to the events from September 2022 to March 2023

Sergey Troitskiy

Researcher

Department of Folkloristics, Estonian Literary Museum

sergei.troitskii@folklore.ee

Keywords: creativity, media, mental calendar, war in Ukraine, events, Russian intelligentsia, vernacular time

The study that was conducted from September 2022 to April 2023 demonstrates how perceptions of seemingly stable times change in times of crisis (war in Ukraine, repression, dictatorship, political censorship, etc.). The methodology used in the study allows us to record the reinterpretation of memorable dates and the emergence of new events significant for social media users. The data analysis allows us to form a post facto order of significant events of the end of August 2022 – April 2023. I have conditionally called this order of events a “mental calendar”. The research was aimed at a certain social group of Russian society – intellectuals, who play an important role in the public and media space. The ability to generate narratives, descriptive strategies and interpretive frameworks suggests that the research will allow for a cross-sectional analysis of the perceptions of the entire Russian society. It was fundamental to observe the Russian segment of social networks, those who did not leave and remained in Russia, because this reaction from within demonstrates the plurality of opinions, different survival strategies, etc. This approach yielded important results for understanding what was happening inside the aggressor country, but at the same time had a number of limitations, primarily in the disclosure of the respondents' personal data.

Sergey Troitskiy on Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur, kultuuriteooria ja -ajaloo uurija. Teadusuuringute valdkonnad: kultuuriline mälu, kultuuriline trauma, postfolkloor, huumori uurimine.

Sergey Troitskiy is researcher at the Department of Folkloristics of the Estonian Literary Museum, who studies culture theory and history. His fields of interest include cultural memory, cultural trauma, post-folklore, and humour studies.

sergei.troitskii@folklore.ee